

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๐๓๑ – ๑๐๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๐๓๑

ถ. ผมสงสัยพญามารที่ทูลเชิญให้พระผู้มีพระภาคปรินิพพาน ทำไมไม่ตกนรก แต่ครั้งที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปโปรดสัตว์ มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งไปขัดขวาง พระเจ้าแผ่นดินองค์นั้นถึงกับตกนรก ส่วนพญามารนี้ทำทุกอย่างเพื่อจะให้พระพุทธรูปปรินิพพาน ไม่มีกล่าวว่า พญามารนี้ตกนรก

ส. อยากให้พญามารตกนรกหรือ ที่ถามนี้เพราะเห็นว่าพญามารควรจะต้องตกนรกใช่ไหม

ถ. เปรียบเทียบกับผู้อื่น ทำไมผู้อื่นต้องตกนรก

ส. เพราะฉะนั้น ต้องคิดถึงจิตที่ถามว่า ถามเพราะอะไร ถามเพราะว่าพญามารยังไม่ตกนรกสมกับที่ควรจะต้อง ตกนรกไหม ต้องการให้พญามารตกนรกหรือเปล่า

ถ. ไม่ใช่ว่าต้องการให้พญามารตกนรก แต่อยากทราบว่า ทำไมถึงต่างกัน

ส. ก็ทำไมต้องสงสัย อยากให้ตกหรืออย่างไร

ถ. สงสัยเพราะขัดแย้งกัน

ส. ไม่ขัดแย้ง

ถ. ทำไมจะไม่ขัดแย้ง พญามารทำทุกอย่าง แต่ลอยนวล

ส. สมควรจะได้รับโทษ ใช่ไหม ใจจริง ๆ คิดอย่างไร

ถ. พฤติกรรมของพญามารนี้ ไม่อยากให้ใครได้นิพพาน ให้พ้นทุกข์

ส. นั้นเรื่องของพญามาร พญามารจะได้รับผลของกรรมอะไร เสวยสุขอยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ์อย่างไร นั่นเป็นเรื่องกรรมของพญามาร ส่วนพญามารหรือใครก็ตามจะได้รับผลของกรรมอย่างไร ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ท่านที่ถามนี้คิดอย่างไร ต้องการอย่างไร

ถ. คือ ข้างใจว่า ผู้อื่นทำ ทำไมไม่ตกนรก

ส. เชื่อหรือยังว่า ทุกท่านมีกรรมเป็นของของตนทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ถ้าแน่ใจแล้วว่า ทุกท่านมีกรรมเป็นของตนไม่ว่ากุศลกรรมหรืออกุศลกรรม ก็ไม่ต้องสงสัย

ถ. แต่ก็ยังสงสัย

ส. ถ้ายังสงสัยก็แปลว่า ยังไม่แน่ใจว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของตน พญามารก็มีกรรมของพญามาร ไม่ว่าจะทุกข์ จะสุขขณะไหน ก็เพราะกรรมของพญามาร พญามารมีกรรมเป็นของพญามารเองหรือเปล่า เสวยสุขเพราะกรรมของตนเองหรือเปล่า เสวยทุกข์เพราะกรรมของตนเองหรือเปล่า ไม่มีใครทำให้ ไม่ต้องเป็นห่วงหวังจิตของตนเองดีกว่า ว่าอย่าหวังร้ายต่อพญามาร

ถ. ไม่ได้หวังร้าย

ส. เมื่อไรจะตกนรกเสียที ไม่ได้หวังร้ายหรือ

ถ. ศึกษาดูว่าขัดแย้งกัน

ส. ถ้าเป็นกรรมของพญามารให้ผล พญามารจะไม่ตกนรกหรือ ข้าไปหรือ

ถ. ถ้าเป็นกรรมนี้ ที่จริงพญามารจะต้องตกนรก

ส. ข้าไปหรือ ควรจะตกทันทีหรือ

ถ. คนอื่นเขาตกนรกทันที

ส. กรรมเหมือนกันหรือ

แต่ละคนมีกรรมที่วิจิตรต่าง ๆ กันมาก ไม่เหมือนกันเลย กรรมของใครก็ของคนนั้นจริง ๆ และมีความวิจิตรต่างกันจริง ๆ ไม่ต้องห่วงใยกรรมของใคร แต่ควรที่จะพิจารณาจิตของตัวเองว่าเศร้าหมองไหม อย่าลืม โยนิโสมนสิการ คือ พิจารณาจนสมาทาน คือ ถือเอา ด้วยความถูกต้องในลักษณะของจิต อาจหาญ คือ ให้เกิดความอุตสาหะในการที่จะเข้าใจลักษณะของจิต และอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะประจักษ์แจ้งลักษณะของจิต ว่าเรงในขณะที่สติดะลี้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏด้วยการไม่ยึดถือว่า เป็นเรา หรือเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน และทำให้

สำเร็จประโยชน์ หมายถึงรู้ว่าประโยชน์นี้เราทั้งหลายควรบรรลุได้ คือ สามารถที่จะ
เข้าใจสภาวะลักษณะของจิตที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง

ไม่มีคำว่า จิตสัง ไซ้ใหม่

ไม่ว่าจะเป็นลักษณะ หรือเป็นรส หรือเป็นปัจจัยฐาน หรือเป็นปทัฐาน
ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทใด ๆ ก็ตาม มีการรู้แจ้งอารมณ์เป็นลักษณะ

เพราะฉะนั้น การที่จะสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของจิตได้ ต้องตรงกับ
ลักษณะของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นใหญ่ในการรู้ คือ เห็นทางตา ได้ยิน
เสียงทางหู เป็นต้น

สำหรับจิตทั้งหมดทรงแสดงไว้โดย ๒ นัย คือ โดยนัยของจิต ๘๙ ดวง
และโดยนัยของจิต ๑๒๑ ดวง โดยพิเศษ

ถ้าจะพิจารณาโดยละเอียด แม้แต่ในข้อความที่ว่า จิตโดยประเภททั้งหมดมี
๘๙ ดวง หรือ ๘๙ ประเภท เพียงเท่านี้ก็สามารถที่จะเป็นพหุธานุสสติ คือ ทำให้ระลึก
ถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณของพระผู้มีพระภาคได้
เพราะทุกท่านไม่ได้มีจิตครบทั้ง ๘๙ หรือสามารถที่จะรู้ได้ว่า จิตในวันหนึ่ง ๆ ซึ่ง
เกิดขึ้นและดับไปแต่ละขณะนั้นอยู่ในประเภทไหน หรือว่าเป็นจิตประเภทไหน แต่
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ไม่ว่าจิตในมนุษยภูมิ หรือในอบายภูมิ หรือในพรหมโลก
ในรูปพรหมภูมิ ในอรุปรพรมภูมิก็ตาม เมื่อได้ประมวลลักษณะของจิตซึ่งเกิดดับ
แต่ละขณะ แม้ว่าจะต่างกันไป ๆ ทำให้จิตเกิดขึ้นเป็นแต่ละลักษณะ แต่เมื่อรวบรวม
ประเภทของจิตแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ลักษณะของจิตซึ่งเกิดดับแต่ละขณะ
ต่าง ๆ กันไปนั้น เมื่อจัดโดยประเภทแล้ว ก็ต่างกันออกไปเป็น ๘๙ ประเภท หรือว่า
๑๒๑ ประเภทโดยพิเศษ

เพราะฉะนั้น เพียงได้ยินได้ฟังและพิจารณา ก็สามารถที่จะน้อมระลึกถึง
พระพุทธคุณ ซึ่งเป็นพหุธานุสสติ และจะได้พิจารณาสภาพธรรมซึ่งพระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงโดยประเภทของจิตชนิดต่าง ๆ ให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะจิตเป็นธรรมชาติ
ที่ใกล้เคียงที่สุดแต่ละขณะ แต่ถ้าไม่อาศัยพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดย

ละเอียด ยากที่ใครจะกล่าวได้ว่า รู้ลักษณะของจิตตามความเป็นจริง เพราะทุกท่านก็รู้จักชื่อเหิน ๆ ว่า มีจิต แต่ถ้าถามว่าจิตอยู่ที่ไหน จิตมีลักษณะอย่างไร มีกิจการงานอย่างไร ก็ย่อมจะตอบไม่ได้ ถ้าไม่อาศัยพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้

จิต ๘๙ ดวงนั้น ทรงแสดงโดยประเภทของโลกุตตรจิต ๘ ดวง คือ สำหรับผู้ที่โลกุตตรจิตไม่ได้เกิดพร้อมกับฌานจิตขั้นต่าง ๆ แต่โดยนัยของจิต ๑๒๑ ดวงนั้น สำหรับผู้ที่โลกุตตรจิตเกิดพร้อมกับฌานจิตขั้นต่าง ๆ จึงเป็นโลกุตตรจิต ๔๐ ดวง ซึ่งได้แก่

โสดาปัตติมรรคจิตปฐมฌาน ๑ ดวง ทุติยฌาน ๑ ดวง ตติยฌาน ๑ ดวง จตุตถฌาน ๑ ดวง ปญฺจฌาน ๑ ดวง รวมเป็นโสดาปัตติมรรคจิต ๕ ดวง

และโสดาปัตติผลจิตปฐมฌาน ๑ ดวง ทุติยฌาน ๑ ดวง ตติยฌาน ๑ ดวง จตุตถฌาน ๑ ดวง ปญฺจฌาน ๑ ดวง รวมเป็นโสดาปัตติผลจิต ๕ ดวง

เมื่อรวมโสดาปัตติมรรคจิต ๕ และโสดาปัตติผลจิต ๕ โดยนัยของฌาน ๕ ก็เป็น ๑๐ ดวง และสกทาคามีมรรคจิต สกทาคามีผลจิต โดยนัยเดียวกัน ๑๐ ดวง อนาคามีมรรคจิต อนาคามีผลจิต รวมเป็น ๑๐ ดวง อรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต รวมเป็น ๑๐ ดวง จึงเป็นโลกุตตรฌานจิต ๔๐ ดวง

ถ. เรื่องของจิตโดยพิสดารที่อาจารย์กล่าวมานั้น สงสัยว่า ทำไมบางคน เช่น พระจูฬปันถก ท่านภาวนาเอาผ้าขาวมาลูบไปแล้วภาวนาไป และท่านก็บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมกับมีอิทธิฤทธิ์ ซึ่งแสดงให้เห็นภิกษุในวิหารเห็นท่านคนเดียวเป็นพันคนก็ได้ จิตของท่านเป็นไปตามลำดับที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้หรือเปล่า

สุ. ท่านจะต้องเป็นพระโสดาบันบุคคลก่อน แม้พระผู้มีพระภาคเองก็ต้องทรงเป็นพระโสดาบันบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระอนาคามีบุคคล และจึงถึงความ เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ. ข้อนี้ไม่ได้สงสัย เพราะปัญญาจะต้องเจริญไปตามลำดับขั้น แต่สงสัยว่า ท่านพระจูฬปันถกบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ที่แสดงอิทธิฤทธิ์ได้นั้น ท่านได้อรุณมานที่ ๔ ด้วยหรือเปล่า

ส. ผู้ที่จะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ ต้องได้มานสมาบัติทั้ง ๘ หรือทั้ง ๙ โดยนัยของปัญจกนัย คือ ต้องได้ทั้งรูปมาน ๕ ได้แก่ ปฐมมาน ทุตติยมาน ตติยมาน จตุตถมาน ปัญจมาน และต้องได้อรุปมานด้วย ซึ่งเหตุผลคือ ถ้าไม่ถึงอรุปมาน แสดงว่ายังไม่มีความสามารถพอ ความมั่นคงของความสงบยังไม่พอที่จะทำให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ หรือคุณวิเศษต่าง ๆ ได้

ในสมัยนี้ ท่านผู้ฟังอาจจะได้ทราบว่ามีภิกษุกระทำบางสิ่งบางอย่าง แต่บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ที่ถึงปฐมมานหรือเปล่า หรือถึงทุตติยมาน ตติยมาน จตุตถมาน ปัญจมาน อรูปมานหรือเปล่า เพราะว่าทุกอย่างที่เป็นผลที่ถูกต้อง ต้องมาจากเหตุที่ถูกต้อง

บางท่านอาจจะฝันแหม่น ก็อาจจะสงสัยว่า ทำไมฝันที่ไรแหม่นทุกที เป็นผู้ที่มีคุณวิเศษอะไรบางประการหรือเปล่า หรือบางท่านอาจจะสังหรณ์ใจ สังหรณ์ที่ไรก็เป็นอย่างที่สังหรณ์ทุกที ท่านก็อาจจะสงสัยว่า เป็นคุณวิเศษอะไรหรือเปล่า หรือบางท่านอาจจะนึกปรารถนาอะไรและก็ได้สิ่งนั้น ก็คงจะนึกว่าเป็นคุณวิเศษอะไรหรือเปล่า อยากจะหายโรคก็หายได้ หรืออะไรต่าง ๆ เหล่านั้น แต่ให้ทราบว่า นี่เป็นเพียงเศษเล็กเศษน้อยของการที่เคยอบรมเจริญสมาธิมาบ้าง หรือว่าอบรมเจริญความสงบบ้าง ซึ่งแม้แต่ผลของมิจฉาสมาธิก็ยังมีปรากฏให้เห็นเศษเล็กเศษน้อย เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผลของสัมมาสมาธิซึ่งเป็นกุศลแท้ ๆ เป็นความสงบจริง ๆ ตามขั้น ผลก็ย่อมต้องมีมากกว่านั้น

สำหรับผู้ที่จะบรรลุคุณธรรมเป็นพระอริยบุคคลพร้อมด้วยฉันทจิต ถ้าบุคคลนั้นเคยอบรมเจริญความสงบและมีความสงบที่มั่นคงจริง ๆ ด้วยปัญญาที่รู้ว่า ความสงบค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เป็นกุศลจิตที่มั่นคงอย่างไร แต่เวลาที่ถึงอุปจารสมาธิ ไม่แน่ว่าบุคคลนั้นจะสามารถถึงอัปปนาสมาธิหรือไม่

ผู้ที่อบรมเจริญความสงบ ซึ่งเป็นผู้ที่ตรงต่อลักษณะของความสงบของจิตจริง ๆ เวลาที่เกิดความสงบขึ้น จะเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ และในบรรดาผู้ที่อบรมเจริญความสงบนี้ จะมีที่ร่อยก็พันท่านก็ตาม ที่จะบรรลุถึงอุปจารสมาธิก็สักคน

เดียว นี่เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นได้โดยง่าย สำหรับความสงบแท้จริงซึ่งเป็นการ
อบรมเจริญสมถภาวนา

และสำหรับผู้ที่สามารถจะบรรลุถึงอุปจารสมาธิแล้ว เป็นพนัก เป็นหมั่นท่าน
ก็จะมีผู้ที่สามารถถึงอัปปนาสมาธิซึ่งเป็นปฐมฌานจิตสักท่านเดียว และบรรดาท่านที่
บรรลุปฐมฌานแล้ว ที่จะบรรลุถึงทุติยฌานจิตในบรรดาหลายร้อยหลายพันท่านนั้น
ก็จะมีเพียงท่านเดียว

เพราะฉะนั้น ที่จะถึงฌานจิตขั้นต่อไป เช่น ตติยฌาน จตุตถฌาน
ปัญจฌาน ย่อมไม่ใช่สิ่งที่จะเป็นไปได้โดยง่าย แม้แต่ในชาตินี้เองถ้าใครจะอบรม
เจริญความสงบที่เป็นสมถภาวนา อาจจะตายก่อนที่อุปจารสมาธิจะเกิด หรือว่า
อัปปนาสมาธิจะเกิด เพราะไม่ใช่กาลสมบัติ ถึงแม้ว่าในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่
ปรินิพพาน ผู้ที่อบรมเจริญสมถภาวนาจนกระทั่งถึงอัปปนาสมาธิและรู้แจ้งอริยสัจธรรม
ก็มีจำนวนน้อย แต่ผู้ที่สามารถจะอบรมเจริญปัญญาและรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็น
พระอริยเจ้ามีจำนวนมากกว่ามาก

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะได้ทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา คือ บรรลุถึง
ฌานจิตด้วยและรู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วย ย่อมต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญอย่างยิ่งใน
สมถภาวนา คือ ในฌานจิตขั้นต่าง ๆ บางท่านสามารถที่จะบรรลุถึงอุปฌานจิต คือ
เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน แต่เวลาที่ไสยาปัตติมรรคจิตจะเกิด ไม่ได้เกิดพร้อม
กับเนวสัญญานาสัญญายตนซึ่งเป็นปัญจฌาน หรือไม่ได้เกิดพร้อมกับรูปปัญจ-
ฌาน แต่อาจจะเกิดพร้อมกับปฐมฌาน หรือทุติยฌาน หรือตติยฌานก็ได้

นี่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอนัตตาของสภาพธรรม แม้ในขณะที่จะรู้แจ้ง
อริยสัจธรรมว่า ไม่ใช่เลือกได้ ไม่ใช่เจาะจง เพราะว่าผู้ที่ละการยึดถือสภาพธรรมว่า
เป็นตัวตน ละการติดข้องแม้ในฌานจิต เพราะรู้ลักษณะของสภาพธรรมว่า
แม้ฌานจิตก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นมหัคคตจิต เป็นจิตตานุปัสสนา
๑ ประเภท ในจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น จะต้องรู้ตามความเป็นจริง เพื่อละความยึดถือ หรือความยินดี ติดข้อง แม้ว่าฌานจิตของท่านจะเกิด ซึ่งขณะนั้นอาจจะเป็นปฐมฌานเกิด หรือทุติยฌานเกิด หรือตติยฌานเกิด หรือจตุตถฌานเกิด หรืออรุณฌานเกิด แต่โสตาปัตติมรรคจิตยังไม่เกิดก็ได้ และเวลาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ในขณะนั้นอาจจะเป็นขณะที่กำลังพิจารณาปฐมฌาน และประจักษ์ในความเกิดดับรู้แจ้งอริยสัจธรรม หรือว่าในขณะที่กำลังจะเป็นพระโสดาบันบุคคล คือ ในขณะที่กำลังจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น กำลังมีปัญจมฌานเป็นอารมณ์ก็ได้ แล้วแต่ความชำนาญ เพราะว่าจิตเกิดดับเร็วมาก แต่ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาารู้ว่า ลักษณะของจิตไม่ว่าจะเป็น ฌานจิต หรือว่าอกุศลจิต หรือกามาวจรจิต ก็เป็นแต่เพียงจิต ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จึงไม่ได้เลือก และไม่ได้หวัง เพราะฉะนั้น เวลาที่โสตาปัตติมรรคจิตจะเกิดนั้น ย่อมแล้วแต่ว่าขณะนั้นอะไรเป็นอารมณ์

บางท่านเป็นผู้ที่เคยได้ฌาน แต่เวลาที่โสตาปัตติมรรคจิตเกิด ไม่ได้ประกอบด้วยฌานขั้นหนึ่งขั้นใดเลยก็ได้ หรือว่าท่านที่ได้ฌานขั้นสูง แต่เวลาที่โสตาปัตติมรรคจิตจะเกิด เกิดพร้อมกับฌานขั้นต่ำก็ได้ด้วยความเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น จึงมีโลกุตตรจิตโดยนัยของจิต ๑๒๑ ดวง ตามขั้นของฌาน ๕ รวมเป็นโลกุตตรฌาน ๔๐ โดยไม่เลือก หรือว่าโดยเลือกไม่ได้

ผู้ที่เคยได้ฌาน แต่เวลาที่มรรคจิตผลจิตเกิด อาจจะไม่ประกอบด้วยฌานก็ได้ และผู้ที่เคยได้ฌานขั้นสูง เวลาที่มรรคจิตผลจิตเกิด อาจจะไม่ประกอบด้วยฌานขั้นต่ำก็ได้ ซึ่งท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้เสียใจ หรือว่าไม่ได้เสียตาย เพราะท่านรู้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

อรุณฌานโดยองค์ของฌาน ได้แก่ ปัญจมฌาน แต่ว่ามีอรุณเป็นอารมณ์ ต่างกับปัญจมฌานที่มีรูปเป็นอารมณ์

- ถ. โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผล ไม่ใช่บรรลุมรรคอย่างเดียวกันหรือ
- สุ. รู้แจ้งอริยสัจธรรม มีนิพพานเป็นอารมณ์

โลกุตตรจิตมี ๔ ดวง ได้แก่ โสตาปัตติมรรคจิต ๑ โสตาปัตติผลจิต ๑ โสตาปัตติมรรคจิตเป็นโลกุตตรกุศล เมื่อดับไปแล้วเป็นปัจจัยให้ผล คือ วิบากจิต ซึ่งเป็นโสตาปัตติผลเกิด ทั้งโสตาปัตติมรรคจิตและโสตาปัตติผลจิตมีนิพพานเป็นอารมณ์ จะไม่มีอย่างอื่นเป็นอารมณ์ แต่ที่เป็นโสตาปัตติมรรคจิตไม่ใช่โสตาปัตติผลจิตแม้ว่ามีนิพพานเป็นอารมณ์เหมือนกัน ก็เพราะว่าโสตาปัตติมรรคจิตทำกิจละหรือปราบกิเลส มีนิพพานเป็นอารมณ์ จึงละหรือดับกิเลสได้

ตราบใดที่ยังไม่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ยังไม่สามารถที่จะดับกิเลส อาจารู้ลักษณะสภาพของนามธรรมและรูปธรรม แต่กิเลสยังดับไม่ได้ ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ในลักษณะของนิพพาน

๑๐๓๒

เพราะฉะนั้น จิตซึ่งสามารถดับกิเลสได้ ได้แก่ มรรคจิต ๔ ดวง ซึ่งดับกิเลสตามขั้น มรรคจิตขั้นต้น คือ โสตาปัตติมรรคจิต ดับกิเลสอกุศลธรรมที่เป็นมิจฉาทิฏฐิและวิจิกิจชา คือ ความเห็นผิดและความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรม

เมื่อโสตาปัตติมรรคจิตซึ่งเป็นโลกุตตรจิตมีนิพพานเป็นอารมณ์และดับกิเลสดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้โลกุตตรวิบาก คือ โสตาปัตติผลจิต ซึ่งเป็นผลของโสตาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้น มีนิพพานเป็นอารมณ์ แต่ต่างกับโสตาปัตติมรรคจิต คือ มีนิพพานเป็นอารมณ์โดยสภาพที่ดับกิเลสแล้ว จึงเป็นผล แต่สำหรับโสตาปัตติมรรคจิตมีนิพพานเป็นอารมณ์โดยทำกิจปหาน คือ ดับกิเลส กิจต่างกันแม้ว่าจะมีนิพพานเป็นอารมณ์เช่นเดียวกัน

ขณะที่เป็นโสตาปัตติมรรคจิตเป็นขณะที่ดับกิเลส เมื่อกิเลสดับแล้ว ผลของโลกุตตรกุศล คือ โสตาปัตติผลจิตเกิดขึ้น มีผลอะไร มีผลคือประจักษ์แจ้ง มีนิพพานเป็นอารมณ์เช่นเดียวกับโสตาปัตติมรรค แต่ไม่ได้ทำกิจปหาน เพราะว่ากิเลสดับแล้ว เพราะฉะนั้น โสตาปัตติผลจิตมีนิพพานเป็นอารมณ์โดยสภาพที่ดับกิเลสแล้ว ต่างกับโสตาปัตติมรรคจิตซึ่งมีนิพพานเป็นอารมณ์โดยทำกิจปหานกิเลส

ถ. ระยะเวลาที่จะบรรลุมรรค ๒ ขั้นนี้ ไม่ต่างกันมาก

สุ. ต่อกัน ไม่มีจิตประเภทอื่นเกิดแทรกคั่นได้ ทันทันที่โสตาปัตติมรรคจิตดับลง จิตอื่นจะเกิดคั่นหรือแทรกไม่ได้ เป็นกุศลซึ่งให้ผลทันที เมื่อกุศลจิตที่เป็นโลกุตตรกุศลดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้โสตาปัตติผลจิตซึ่งเป็นโลกุตตรวิบาก เป็นผลของโสตาปัตติมรรคจิตเกิดต่อทันที มีนิพพานเป็นอารมณ์เช่นเดียวกัน แต่สภาพจิตนั้นต่างกันที่ว่า เมื่อเป็นกุศลทำกิจดับกิเลส เมื่อเป็นวิบากคือเป็นผล ทำกิจ คือ มีนิพพานเป็นอารมณ์ แต่โดยสภาพของจิตซึ่งดับกิเลสแล้ว

เพราะฉะนั้น จึงมีจิตหลายประเภท เช่น กามาวจรจิต เป็นจิตที่ท่องเที่ยววนเวียนอยู่ในกามโลก หรือในกามภูมิ หรือในกามอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ยังไม่สามารถที่จะเป็นฌานจิต หรือรูปาวจรจิต หรืออรูปาวจรจิต หรือโลกุตตรจิตได้

มีท่านผู้ฟังเขียนถามว่า การฟังบ่อย ๆ เป็นการฝึกหรือไม่ หมายถึงฟังแล้วพิจารณาบ่อย ๆ จะนำไปสู่การระลึกรู้โดยอัตโนมัติ ใช่หรือไม่

จะใช้คำอะไรก็ได้แต่ให้เข้าใจว่า ธรรมทั้งหลายจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะมีเหตุปัจจัย แม้แต่สติซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ระลึกได้ ที่เป็นสติปัฏฐาน คือ ไม่หลงลืมว่า ขณะนี้มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ ซึ่งก่อนนั้นอาจจะแสวงหาธรรม จะไปหาที่ไหนดี แต่ตามความเป็นจริงแล้ว เมื่อเข้าใจถูก ไม่ต้องแสวงหา เพราะว่าธรรมปรากฏทุกขณะที่จะปราศจากธรรมนั้นเป็นไปไม่ได้

ทางตาที่กำลังเห็นเป็นสภาพธรรม ไม่ต้องไปหาที่ไหน ทางหูที่กำลังได้ยินก็เป็นสภาพธรรม ต้องไปหาที่อื่นไหม ไม่ต้อง แต่เมื่อไม่เข้าใจธรรม จึงไปหาธรรม เมื่อเข้าใจถูกแล้วก็รู้ว่า ธรรมนั้นไม่ต้องไปแสวงหาที่ไหน เพราะทุก ๆ ขณะเป็นธรรม และก็มีสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดกำลังปรากฏทางหนึ่งทางใด เพียงแต่ว่าจะมีปัจจัยให้สติระลึกได้ใหม่ว่า ทางตาในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

ใครจะอธิบายความหมายของธรรมที่ปรากฏทางตา จะใช้คำว่าอะไรก็ได้แต่จะใช้คำว่า รูปธรรม หรือจะใช้คำว่า รูปารมณ์ จะใช้คำว่า สีส จะใช้คำว่า แสง หรือความสว่าง หรือวัตถุอะไรก็ตามแต่ แต่ให้ทราบว่า เกือบจะไม่ต้องใช้คำอะไรเลย ถ้าสามารถที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้

ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมมีจริงทางตา กำลังปรากฏแท้ ๆ แต่ต้องอาศัยการฟังเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาจนกว่าความเข้าใจจะเกิดขึ้นราว ๆ ถ้าสติยังไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจริง ๆ ว่า เป็นเพียงลักษณะของจริงชนิดหนึ่งที่กำลังปรากฏ ซึ่งยากแก่การที่จะอธิบายว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ทั้ง ๆ ที่กำลังปรากฏ เป็นของจริง แต่ยากเหลือเกินที่จะอธิบาย จนกว่าจะเข้าใจชัด

จนสามารถที่จะระลึกได้ และค่อย ๆ อบรมความเห็นถูกในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา จนกว่าความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจะปรากฏจริง ๆ ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

เหมือนอย่างทางหู พอพูดถึงเสียงเหมือนจะเข้าใจดี ใช่ไหม ว่ามีจริง แต่ก็ต้องอาศัยการฟังเรื่องของเสียงจนกว่าจะเกิดความเข้าใจว่า เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เสียงคืออะไร ขณะนี้กำลังปรากฏ

เสียง คือ ดัง ถูกไหม อะไรที่ดังนั่นแหละคือเสียง จะใช้คำว่า สัททารมณ์ ก็ไปติดที่ชื่อ สัททะเป็นรูป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า สภาพนั้นเป็นสัททะ และเมื่อเป็นอารมณ์จึงเป็นสัททารมณ์ แต่ถ้าจะให้เข้าใจลักษณะของเสียงจริง ๆ ก็คือ ดัง จะดังน้อย หรือดังมากอย่างไรก็ตามแต่ เมื่อเป็นเสียงก็ต้องดัง ถ้าไม่มีอะไรดัง จะได้ยินไหม ก็ไม่ได้ยิน เพราะฉะนั้น ธรรมดา ๆ ธรรมดา ๆ ก็คือดังนั่นเอง ที่จะต้องรู้ว่าลักษณะที่ดัง ที่ปรากฏเกิดขึ้นให้ได้ยินนั่น เป็นของจริงชนิดหนึ่ง เกือบจะไม่ต้องใช้คำอะไรอีกเหมือนกัน ใช่ไหม แต่เมื่อไม่ฟัง ไม่ศึกษา ไม่พิจารณา ก็ไม่สามารถจะรู้ลักษณะแท้ ๆ ของสภาพธรรมนั้นได้ เมื่อได้ฟังแล้ว พิจารณาแล้ว ใช้คำง่าย ๆ ธรรมดา ๆ จะทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมขึ้นจนกระทั่งรู้ว่า สิ่งที่ตั้ง ๆ นั้น ไม่ว่าจะดังขนาดไหนก็ตาม ก็เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

ชอบดังไหม ชอบอะไรที่ตั้ง ๆ ไหม แต่ก่อนนี้รู้สึกชอบถ้าเป็นเสียงเพราะ ๆ ใช่ไหม แต่เมื่อรู้ที่ตั้ง ลักษณะดังเท่านั้นเอง ก็ไม่น่าที่จะพอใจอะไรนักในลักษณะที่ดังเท่านั้นเอง ดังและก็นหมดด้วย เกิดขึ้นมาดังและก็นหมดเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นการเจริญปัญญาจริง ๆ

คุณนี้นำมาตั้งแต่คืนวันศุกร์ จะอยู่เมืองไทย ๑๐ วัน จะกลับวันจันทร์ที่ ๑๖ เมื่อวานนี้ก็ไปงานแสดงสินค้าที่สวนอัมพร ก็บอกคุณนี้น่าว่า คุณนี้น่ากำลังมาสอบได้ ที่จริงไม่ใช่สอบได้ เพียงแต่สอบเท่านั้นเอง คือ การอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่ว่าจะอยู่สถานที่เดียว แต่ไม่ว่าจะไปที่ไหนก็ตาม กำลังสอบปัญญาว่า สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่นั่น ขณะนั้นได้หรือเปล่า

เพราะฉะนั้น ที่สออบมีมาก ไข่มุข บางคนคิดว่าจะมาสออบเฉพาะที่นี่ แต่ไม่พอมือที่อื่นอีก ในชีวิตประจำวันทุกแห่งที่ไป เป็นที่สออบ

ถ. ... (ฟังไม่ชัด)

ส. เรื่องการสออบ หรือการสออบได้ ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่า ตัวเองได้คะแนนขั้นไหน ธรรมเป็นเรื่องที่ตรงต่อตัวเองที่สุด เวลาที่หลอกใครแม้ขณะนั้นผู้หลอกก็ยังรู้ว่าการกำลังหลอก แต่การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ หลอกไม่ได้เลย ต้องตรงที่สุดถึงคนอื่นจะบอกว่าเป็นพระโสดาบันแล้ว แต่ตัวเองไม่รู้อะไรเลยจะเป็นพระโสดาบันตามที่คนอื่นบอกได้ไหม คนอื่นยกให้ว่าเป็นแล้ว สำเร็จทุก ๆ ญาณแล้ว เป็นพระโสดาบันแล้ว แต่ไม่รู้อะไร เพราะฉะนั้น ผู้ตรงจริง ๆ ไม่ยอมรับประกาศนียบัตรหรืออะไร ๆ ก็ตามที่เขาจะให้เพราะถือว่าสออบได้ไปแล้ว

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นปัญญาของตนเองที่จะรู้ว่า ลักษณะของสติปัฏฐานคือขณะไหน และในขณะทีสติเริ่มที่จะเกิดระลึกได้รู้ว่า มีสิ่งที่กำลังปรากฏ มีการศึกษาน้อมไปที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ตามความเป็นจริงหรือยัง ถ้าไม่มีการศึกษา คือ ไม่มีการน้อมพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ปัญญายอมเจริญสมบุรณ์ขึ้นไม่ได้ ไม่ใช่เป็นเรื่องของกาลเวลาวา กี่นาที กี่ชั่วโมง กี่วัน กี่เดือน กี่ปี ไม่ใช่เรื่องของการที่จะนับครั้งว่า สติเกิดกี่ครั้งแล้ว บางท่านอาจจะบอกว่าหลายแสนครั้งแล้ว แต่ก็ไม่ได้มีความสำคัญอะไรเลยถ้าขณะนั้นปัญญาไม่ได้น้อมศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นธาตุรู้ อากาโร หรือรูปธรรมซึ่งปรากฏทางหนึ่งทางใด คือ ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ตรงต่อตัวเอง ซึ่งต้องตรงตั้งแต่นั้นว่า รู้ลักษณะของสติที่เป็นสติปัฏฐานหรือยัง หรือว่าเพียงแค่ฟังเรื่องของสติปัฏฐาน แต่สติยังไม่ได้เกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ

หรือว่าในวันหนึ่ง ๆ ไม่ใช่เพียงสติขั้นนี้ก็ได้ถึงเรื่องธรรมที่ได้ฟัง แต่เริ่มที่จะระลึกถึงลักษณะที่กำลังปรากฏ เพราะเวลานี้มีลักษณะสภาพธรรมกำลังปรากฏจริง ๆ

เปลี่ยนไม่ได้เลย ทางตาขณะนี้ก็มีสภาพธรรมจริง ๆ ชนิดหนึ่งกำลังปรากฏ ทางหูก็เป็นสภาพธรรมจริง ๆ ชนิดหนึ่งที่ปรากฏทางหู

เพราะฉะนั้น สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมอะไรทางตา ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นรูปธรรม เป็นเพียงสิ่งที่กำลังปรากฏ หรือว่าระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งรู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏ ลักษณะนั้นเป็นลักษณะของสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นลักษณะที่เห็นในขณะนี้ นี่คือ ผู้ตรง คือ ผู้ที่รู้ตามความเป็นจริงว่า สติปัฏฐานระลึกได้ ระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตรงลักษณะของรูปธรรมหรือนามธรรมที่ละเล็กทีละน้อยไปเรื่อย ๆ และไม่ต้องห่วงกังวลถึงผลว่า ใครจะมาสอบ หรือว่าจะถึงวิปัสสนาญาณขั้นไหน ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องกังวลเลย เพราะเป็นเรื่องของปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถจะเจริญขึ้นได้ แต่ว่าช้า จนกระทั่งเข้าใจความหมายและซาบซึ้งในคำว่าอดทนจริง ๆ ว่า จะต้องอดทนเพียงไรที่จะระลึกศึกษาเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้จริง ๆ

ท่านผู้ฟังถามว่า ทำไมพระโสดาบันท่านไม่เข้าใจผิดว่า ท่านเป็นพระอรหันต์ ส่วนคนที่ไม่ใช่พระโสดาบันแต่ได้มานเข้าใจผิดว่า ตนเองเป็นพระอรหันต์

แสดงว่า ไม่รู้ว่าพระอรหันต์นั้นเป็นอย่างไร และเป็นได้เพราะเหตุใด เมื่อไม่รู้จึงเข้าใจผิดคิดว่าตนเองเป็นพระอรหันต์ แต่พระโสดาบันเป็นผู้รู้ตรงตามความเป็นจริง โลกมุขจิตเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยกับผู้อบรมเจริญปัญญาที่จะบรรลุดูความเป็นพระโสดาบัน เพราะฉะนั้น พระโสดาบันบุคคลรู้จักสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนตามที่สะสมมาตามความเป็นจริง ไม่ใช่ว่าหมดโลกะก่อนและจึงเป็นพระโสดาบันอย่างที่ยพยายามกันนักหนาว่า จะไม่ให้มีโลกะเลยจะได้เป็นพระโสดาบัน ซึ่งนั่นผิด เพราะจะรู้ได้อย่างไรว่า โลกะไม่ใช่ตัวตน ถ้าโลกะไม่เกิดให้รู้

แต่พระโสดาบันนั้น เพราะระลึกรู้ลักษณะของโลกะจึงรู้ว่า แม้โลกะก็ไม่ใช่ตัวตน จนกระทั่งสามารถจะประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม และรูปธรรมจึงรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน สามารถที่จะดับสัักกายทิฏฐิที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ ด้วยเหตุนี้พระโสดาบันจึงรู้ว่า ยังมีโลกะเพราะ

เหตุปัจจัย ยังมีโทสะเพราะเหตุปัจจัย ยังมีโมหะเพราะเหตุปัจจัย แต่ไม่มีสังกกายทิฐิ หรือความเห็นผิดใด ๆ เลย เพราะดับความเห็นผิดและความสงสัยในลักษณะของ นามธรรมและรูปธรรมเป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย และไม่เข้าใจผิดด้วยว่า ท่านเป็น พระสกทาคามีบุคคล เพราะเหตุว่าคุณธรรมของท่านยังไม่เสมอกับพระสกทาคามี- บุคคล ยังมีโลภะอย่างแรง อย่างหยาบ ยังมีโทสะอย่างแรง อย่างหยาบ ไม่ใช่ออย่าง บางหรืออย่างละเอียดอย่างพระสกทาคามี และเมื่อท่านยังมีโลภะ โทสะอย่างหยาบ หรืออย่างแรงอยู่ ก็ยังไม่ใช้พระสกทาคามี

พระสกทาคามีซึ่งมีโลภะอย่างบางก็รู้ว่า ท่านยังไม่ใช้พระอนาคามี เพราะถึงจะ บางก็ยังเป็นโลภะ ซึ่งต้องรู้ตามความเป็นจริง สภาพธรรมที่เป็นโลภะอย่างหยาบจะไม่ เกิดขึ้นกับพระสกทาคามีอีกเลย เมื่อไม่มีสภาพธรรมที่เป็นโลภะอย่างหยาบปรากฏให้ สติระลึก รู้ ท่านจึงเห็นโลภะอย่างละเอียด ซึ่งท่านจะต้องอบรมจนกว่าปัญญาจะดับแม้ โลภะอย่างละเอียดในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ จึงจะเป็นพระอนาคามีบุคคล

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาจะไม่ทราบเลยว่า ขณะไหน เป็นโลภะอย่างหยาบ หรืออย่างละเอียด ที่คล้อยตามอารมณ์ไปเมื่อครู่นี้ ไม่รู้เลยว่า เป็นโลภะ ใช่มั้ย หยาบหรือละเอียด แต่ผู้ที่เป็นพระอนาคามีไม่คล้อยตามด้วยโลภะ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโสภณูปะที่ปรากฏเลย

เห็นความต่างกันจริง ๆ ของสภาพธรรมว่า ผู้ที่เป็นปุถุชน ปุถุ คือ หนาแน่น ด้วยกิเลส แต่มองไม่เห็นใช่ใหม่ว่า หนาแน่นมาก เมื่อเทียบส่วนแล้วหนาแน่นมาก จริง ๆ เพราะมีทั้งโลภะ มีทั้งทิฐิ แต่พระโสดาบันท่านละทิฐิแล้ว เพราะฉะนั้น โภภุมูลจิตของท่านน้อยกว่าผู้ที่เป็นปุถุชน เพราะว่าไม่เกิดร่วมกับความเห็นผิด และ สำหรับพระสกทาคามี โลภะของท่านแม้มีก็บางกว่า ไม่หยาบเหมือนเดิมเท่ากับ พระโสดาบันบุคคล แต่พระสกทาคามีซึ่งมีโลภะอย่างบาง ก็ยังมีครอบครวั มีบุตร ภรรยา เพราะฉะนั้น ให้เห็นความลึกความเหินแค้นของอกุศล ซึ่งแม้ว่าจะแยก ประเภทออกไปแล้ว ก็ยังมีความละเอียด ความหยาบหลายชั้น และให้คิดถึงผู้ที่ สามารถอบรมเจริญปัญญาที่ดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ

เป็นสมุจเฉท เป็นพระอนาคามีบุคคล เคยติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เคยละการติดอย่างหยาบในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ จนกระทั่งการติดอย่างละเอียดที่จะคล้อยตามไปด้วยโลภะก็ไม่มีแม้มีการเห็น นี่ต้องเป็นปัญญาที่ละเอียดมากที่จะรู้ว่า ขณะที่เห็นในขณะนี้ คล้อยไปตามอารมณ์ที่ปรากฏทางตาของท่านหรือเปล่า เพราะฉะนั้น สติปัญญาของท่านต้องคมขึ้น ละเอียดขึ้น จึงสามารถที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะดับกิเลสต่อไปจนถึงความเป็นพระอรหันต์ได้

เพราะฉะนั้น เป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ ไม่หลอกลวงตัวเองและคนอื่น

มีคำถามว่า ทำอย่างไรจึงจะทราบ ว่า เข้าใจถูกหรือเข้าใจผิด ถ้าไม่ได้พูดคุยกับคนอื่นถึงเรื่องความเข้าใจนั้น ฟังอยู่คนเดียว และเข้าใจคนเดียว จะทราบได้อย่างไรว่า ผิดหรือถูก

ถ้าคนเดียวก็ทราบไม่ได้ว่า ความเข้าใจจะถูกทั้งหมด หรือว่าอาจจะมีบางข้อซึ่งอาจจะคลาดเคลื่อนไป เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการสนทนาธรรม และต้องมีการอ่าน พังธรรมหลาย ๆ ตอนด้วย เพื่อที่จะได้ทราบว่า ที่ได้รับฟังนั้นสมบูรณ์พอหรือยัง หรือว่ายังมีธรรมอื่นซึ่งจะมีเหตุผลมากกว่านั้น และการสนทนาธรรมก็มีประโยชน์มาก เพราะจะได้รับฟังความคิดของบุคคลอื่นด้วยว่า ผิดหรือถูกอย่างไร

๑๐๓๓

มีนักศึกษาธรรมท่านหนึ่ง ท่านสนใจในธรรมและในการปฏิบัติมาก เป็นเวลา ๑๐ ปีมาแล้ว ขณะนี้เองท่านป่วย ซึ่งความรู้สึกของทุกคนที่ไม่สบายมากก็จะต้องมีความโหม่นมัวเสียใจ ผิดกับคนที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงที่ทำทุกอย่างได้ตามปกติ เพราะฉะนั้น จะอาศัยขณะนี้ขณะเดียวทำให้เกิดมีความเข้าใจที่ถูกต้อง หรือไม่มีมีความโหม่นมัว ย่อมเป็นไปได้ไม่ได้

แต่ถ้าท่านเตรียมตัวไว้ด้วยความไม่ประมาทในความไม่มีโรค ไม่ประมาทในวัย ไม่ประมาทในชีวิต คนนั้นก็จะมีภูมิพร้อมที่ว่า เมื่อเหตุการณ์อะไรจะเกิดขึ้น ก็มีการสะสมของปัญญามากพอที่จะแก้ความทุกข์โศกหรือความหวังกังวลได้ แต่ถ้าไม่เคยสะสมอบรมมาเลย และจะให้เข้าใจธรรมทันที ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น เพียงแต่เริ่มให้ความเข้าใจธรรมเท่าที่เขาสามารถจะรับได้ และเท่าที่ความสนใจความชวนชวนของเขาจะเป็นไปได้ แต่ก็ฝึกการสะสมของแต่ละคนไม่ได้

ทุกคนอยากให้คนอื่นเข้าใจธรรม เมื่อได้ฟังธรรมและได้เข้าใจธรรมแล้ว ไซ้ใหม่ โดยเฉพาะพระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านมีความรู้สึก ว่า ทำอย่างไรคนอื่นถึงจะได้ตรัสรู้หรือสังขารและดับกิเลสได้เหมือนอย่างท่านได้ทันที คือ ไม่ได้รอให้ช้า ๆ หรือทีหลัง หรือให้ท่านไปไกลก่อน คนอื่นจึงค่อยตามมา จะไม่มีความรู้สึกอย่างนั้นเลย สำหรับผู้ที่ประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ มีแต่หวังว่า ทำอย่างไรคนอื่นจึงจะสามารถรู้แจ้ง ประจักษ์แจ้งได้

เพราะฉะนั้น ทุกท่านก็มีความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น ที่จะทำให้เขาสนใจและศึกษาธรรม แต่ก็ไม่สามารถที่จะฝืนอหิชาภัยของบุคคลอื่นได้ แต่สิ่งที่ควรกระทำ คือ แนะนำ และให้โอกาสที่เขาจะได้พิจารณาธรรมเท่าที่จะกระทำได้ ถ้าใครสามารถที่จะรับฟังธรรมได้ในเวลาป่วยไข้ทันทีก็ดี ทุกท่านก็ไม่ต้องทำอะไร คอยจนกว่าจะถึงเวลานั้น แต่เวลานั้นเป็นเวลาที่ยากลำบากมาก แม้เตรียมมาก่อนก็ยังยากอยู่ แต่ก็ยังดีที่มี

ความรู้ความเข้าใจที่สะสมมาพอสมควร แต่จะให้เริ่มและเข้าใจได้หมดทันที เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

ส่วนมากความประมาทก็มี ๓ อย่าง คือ ประมาทในวัยว่า ยังเป็นเด็ก ยังเป็นหนุ่มสาว หรือประมาทในความไม่มีโรค เพราะวันนี้เป็นคนแข็งแรง หรือว่าประมาทในชีวิต ซึ่งความจริงแล้วน้อยมากและสั้นเหลือเกิน นามและรูปแตกสลายได้อย่างง่ายดายที่สุด และรวดเร็วที่สุดด้วย ซึ่งตามความเป็นจริงขณะนี้กำลังแตกดับอยู่ตามสภาพของนามและรูปจริง ๆ แต่เมื่อไม่รู้ลักษณะของธรรมก็เอาธรรมเป็นเรา เป็นของเราด้วยโลภะ หรือด้วยทิฏฐิ หรือด้วยมานะ ซึ่งถ้าศึกษาโดยละเอียด และสติระลึกรู้โดยละเอียดจะทราบว่า ในขณะนั้นเป็นเรา หรือว่าของเราด้วยโลภะ หรือด้วยทิฏฐิ หรือด้วยมานะ

ในขณะใดที่ไม่มีความเห็นร่วมด้วย ขณะนั้นเป็นเราด้วยโลภะ ด้วยความพอใจ เป็นของเราด้วยโลภะ ด้วยความพอใจ ซึ่งผู้ที่จะหมดความเห็นผิดได้ คือ ผู้ที่มีปัญญา รู้ในกรรมและผลของกรรมซึ่งเป็นกัมมัฏสสกาญาณ ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจะละสลัฟตปราคาส การอุปคาล์ข้อประพฤตินิปฏิบัติที่ผิดต่าง ๆ เพราะว่าประจักษ์แจ้งในกรรมและในผลของกรรม

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องไกลไปจากชีวิตประจำวัน ถ้าจะหาความเห็นผิดก็สามารถที่จะตรวจสอบได้ว่า มีความมั่นคงในกรรมและผลของกรรมจริง ๆ แล้วหรือยัง หรือว่ายังมีเศษเล็กเศษน้อยซึ่งทำให้เคลื่อนไปจากการที่จะเชื่อมั่นในเรื่องกรรมและผลของกรรม นั่นคือเป็นเรา หรือเป็นของเราด้วยความเห็นผิด

ที่เป็นเราด้วยมานะ เคยมีอะไรที่รู้สึกดีกว่าดีสำหรับตัวเองบ้างไหม นั่นคือมานะสำคัญตนว่าดี ถ้ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะสยพพิเศษกว่าคนอื่น มีคำว่า กว่าคนอื่นแล้วใช้ไหม ใครกว่าคนอื่น ความเป็นเรา เป็นความสำคัญเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นเราด้วยมานะ

ความรู้ดีกว่าคนอื่นไหม สมบัติมากกว่าคนอื่นหรือเปล่า สติปัญญามากกว่าคนอื่นหรือเปล่า ทั้งหมดเหล่านี้เป็นอารมณ์ของมานะ เพราะเป็นเราด้วยความสำคัญตน

เพราะฉะนั้น สติจะต้องระลึกและพิจารณาจริง ๆ ว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงเพราะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงทุกประการ

มีคำถามว่า ผู้ที่รักษาศีลมาก จะมีปัญญา คือ ความเข้าใจ มากกว่าผู้ที่รักษาศีลน้อย หรือผู้ที่รักษบ้างไม่รักษบ้างหรือเปล่า

กลับกันได้ใหม่ว่า ผู้ที่มีปัญญามากย่อมจะรักษาศีลได้เพิ่มขึ้นมากกว่าผู้ที่เพราะศีลจึงจะมีปัญญามาก ถูกไหม เพราะถ้าเพียงแต่มีศรัทธาที่จะรักษาศีล เฉพาะศรัทธาอย่างเดียวไม่สามารถที่จะรักษาศีลได้ตลอด ไม่นั่นคงเท่ากับผู้ที่รู้แจ้ง อริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล เช่น พระโสดาบันบุคคล ไม่ล่วงศีล ๕ โดยเด็ดขาด เป็นอริยาคัยของท่านจริง ๆ คือ ไม่สามารถที่จะกระทำทุจริตล่วงละเมิดศีล ๕ ได้เลย แต่สำหรับผู้ที่ไม่เพียรที่จะรักษา ถ้าปัญญายังไม่ถึงความเป็นพระอริยบุคคล ก็ยังมีเหตุที่จะให้ล่วงศีล ๕ ได้

เพราะฉะนั้น ก็ควรเป็นนัยกลับกัน เหมือนท่านที่เจริญเมตตา ที่ท่านแผ่ ๆ ไป ท่านบอกว่า ถ้าท่องได้มากจะเกิดเมตตามาก ก็ควรจะเป็นนัยที่กลับกันว่า เมื่อท่านมีเมตตาเพิ่มขึ้น การแผ่ของท่านจะกว้างขึ้น แต่ถ้าเมตตายังน้อยอยู่ การแผ่จะกว้างไม่ได้

เรื่องของธรรมเป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาหลายแง่หลายมุม กลับไปกลับมาจนกว่าจะได้เหตุผลที่สมบูรณ์จริง ๆ มิฉะนั้นก็อาจจะพิจารณาบางแง่ ทำให้เข้าใจเพียงบางประการ ซึ่งยังไม่พอ ต้องพิจารณาต่อไปอีกจนกว่าจะได้เหตุผลที่ถูกต้องชัดเจนจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วก็คงจะมีผู้ที่เพียงรักษาศีล แต่ไม่อบรมเจริญปัญญา โดยนัยนั้น แต่ถ้าอบรมเจริญปัญญา ศีลจะเพิ่มขึ้น และจะบริสุทธิ์ขึ้นตั้งแต่ศีลของพระโสดาบัน ตลอดไปจนกระทั่งศีลของพระสกทาคามี ของพระอนาคามี และของพระอรหันต์

สำหรับจิต ๘๙ ดวง คือ กามาวจรจิต ๕๔ ดวง รูปาวจรจิต คือ จิตที่อบรมเจริญความสงบถึงขั้นฌานจิตซึ่งมีรูปเป็นอารมณ์ ๑๕ ดวง อรูปาวจรจิต คือ จิตที่เป็นอรูปฌาน ๑๒ ดวง และโลกุตตรจิต ๘ ดวง

กามาวจรจิตที่มีทั้งหมด ๕๔ ดวงนั้น เป็นจิตขั้นต่ำที่สุด ซึ่งทุกท่านไม่พ้นไปเลยจากกามาวจรจิต แต่ก็ไม่ใช่ว่าทุกท่านจะมีกามาวจรจิตครบทั้ง ๕๔ ดวง ซึ่งจะได้ทราบต่อไปว่า ท่านขาดกามาวจรจิตประเภทไหนบ้าง

คำว่า กามาวจร เป็นคำรวมของ กาม กับอวจร ภาษาไทยใช้คำว่า กาม หมายถึงสภาพธรรมที่ใคร่หรือพอใจ ขณะที่มีความพอใจ มีความใคร่เกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นลักษณะของกามธาตุ เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

คำว่า กาม มีความหมาย ๓ อย่าง คือ

กิเลสกาม หมายถึงกามซึ่งเป็นกิเลส ได้แก่ สภาพซึ่งพอใจ ยินดี ติดข้อง หรือใคร่ คือ โลกเจตสิกนั่นเอง

โดยปรมาัตถธรรม กิเลสกาม ได้แก่ โลกเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่ยินดี พพอใจ ไม่ว่าจะเป็นขณะที่เกิดความยินดีพอใจขึ้น ขณะนั้นเป็นกิเลสกาม เมื่อเกิดความยินดีพอใจต้องมีสิ่งซึ่งเป็นที่ยินดีพอใจของโลภะ เพราะฉะนั้น สิ่งซึ่งเป็นที่ยินดีพอใจของโลภะแต่ไม่ใช่ตัวโลภะ คือ วัตถุกาม เพราะว่าเป็นที่ตั้งของความยินดี พพอใจ

สิ่งที่เป็นที่ยินดีพอใจของโลภะ ไม่จำกัดเลย นอกจากนิพพานอย่างเดียว สิ่งอื่นทั้งหมดเป็นวัตถุกาม เป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจได้ทั้งสิ้น พพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต พพอใจในสัมผัส ในธาตุ ในอายตนะ พพอใจในกุศลชั้นต่าง ๆ พพอใจในภพภูมิต่าง ๆ พพอใจในมนุษย์ภูมิ ในเทวภูมิ ในรูปพรหมภูมิ หรือในอรูปพรหมภูมิ ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นที่ตั้งของความยินดี พพอใจ เป็นวัตถุกามได้ทั้งหมด

เพราะฉะนั้น ในสังสารวัฏฏ์ หรือวัฏฏะทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นภพใด ภูมิใด ทั้งสิ้น ภพภูมิต่าง ๆ เหล่านั้น ย่อมเป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจได้ เว้นนิพพานอย่างเดียว

ถ. ฟังว่า นิพพานหลุดพ้น มีความสุขอย่างนี้อย่างนั้น ผมก็ยินดี พอใจในนิพพาน จะว่าโลกะ ไม่ยินดีในนิพพานได้อย่างไร

สุ. แน่ใจหรือว่า ยินดีพอใจในนิพพาน ยินดีพอใจในชื่อ หรือว่ายินดีพอใจในลักษณะสภาพของนิพพาน

ถ. ก็อย่างที่อาจารย์พูด สิ่งไหนที่ดี ๆ โลกะชอบทั้งนั้น อย่างได้ฌานก็ชอบ เพราะสงบ เทวภูมิก็ชอบ ที่อาจารย์กล่าวว่า ทุกอย่างเป็นปัจจัยแกกิลเลสการ เมื่อเป็นเช่นนี้ นิพพานก็จัดอยู่ในประเภทที่เป็นความสุข ความสงบ เป็นความสงบจากกิลเลสการ โลกะก็ควรจะชอบเช่นกัน เหมือนกับวัตถุทุกามชนิดอื่น

สุ. เวลานั้นท่านผู้ฟังเห็นก็ชอบในสิ่งที่เห็น เวลาที่ได้ยินเสียงก็ชอบในเสียงที่ได้ยิน เวลาที่ได้กลิ่นก็ชอบในกลิ่นที่กำลังรู้ เวลาที่ลิ้มรสอาหารที่อร่อย ๆ ก็ชอบในรส เวลาที่สงบก็ชอบในความสงบ ถ้าสงบ อย่าลืม เวลาที่อบรมเจริญความสงบมั่นคงขึ้น ก็ยังพอใจในความสงบที่ปราศจากโลกะ โทสะ โมหะชั่วครวณในขณะนั้น เป็นเวลาช่วงหนึ่งซึ่งสามารถที่จะสงบได้ ถ้าสงบ

แต่ถ้าไม่สงบ จะบอกว่าพอใจในความสงบซึ่งยังไม่เคยประสบในลักษณะของความสงบนั้นได้ไหม ก็ย่อมไม่ได้ ฉะนั้น เวลานั้นได้ยินชื่อนิพพาน และก็มีคนอธิบายลักษณะของนิพพานต่าง ๆ บางคนพอใจ เพราะคิดว่านิพพานเป็นสถานที่ที่สงบ เมื่อไปถึงที่นั่นแล้วไม่มีทุกข์ ไม่มีความเดือดร้อนอะไรเลย รวากับสวรรค์สักแห่งหนึ่ง บางคนก็บอกว่า นิพพานเป็นสถานที่ ๆ สงบมาก ไม่สามารถใช้คำใด ๆ บรรยายได้เลย เพราะฉะนั้น ก็มีความพอใจในนิพพาน ซึ่งเข้าใจว่าเป็นสถานที่ที่สงบ แต่นั่นหรือเป็นความพอใจในนิพพาน ก็ไม่ใช่ เพราะยังไม่ได้ประจักษ์ลักษณะของนิพพาน

แต่ว่าผู้ใดก็ตามที่ได้ประจักษ์ลักษณะของนิพพาน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลที่กำลังประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน แต่เป็นลักษณะของปัญญาเจตสิกที่ได้อบรมเจริญจนสามารถที่จะรู้แจ้งในลักษณะของนิพพานได้

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ขณะนั้นต้องเป็นปัญญาที่เกิดกับจิตที่เป็นโลกุตตรจิตที่สามารถจะมีนิพพานเป็นอารมณ์ได้ แต่โลภะไม่สามารถจะมีนิพพานเป็นอารมณ์ได้

ถ. เท่าที่เคยเจริญสติมาแล้ว เคยรู้ถึงสภาพจิตที่สงบเป็นกุศล ปราศจากโลภะในช่วงที่จิตเป็นกุศล หลังจากนั้นบางครั้งก็คิดถึงจิตที่เคยสงบ เคยแผ่แผ่ต่าง ๆ ก็เป็นปัจจัยแก้โลภะ ความยินดีพอใจว่า เราควรประกอบกุศลกรรมเพื่อทำให้จิตนี้สงบยิ่งขึ้นไป ผมสงสัยว่า ผู้ที่ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ได้นิพพานแล้ว เมื่อเขานึกถึงนิพพานเช่นเดียวกันกับที่ผมนึกถึงกุศลจิตที่เกิดไปแล้ว จะเป็นปัจจัยให้โลภะเกิดได้ไหม

ส. ขณะใดที่จะตรัสระลึกถึงนิพพาน ขณะนั้นต้องเป็นกุศลจิตที่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งธรรมชาติของผู้ที่เป็นพระโสดาบันแล้ว อกุศลจิตก็ยังสามารถเกิดได้ เพราะยังไม่ได้ดับกิเลสหมดย่างพระอรหันต์ เพราะฉะนั้น ย่อมมีปัจจัยให้เกิดความพอใจในรูปบ้าง ในเสียงบ้าง ในกลิ่นบ้าง ซึ่งในขณะที่กำลังพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น หรือในความสุขต่าง ๆ ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต ไม่ใช่โลกุตตรจิต เพราะฉะนั้น ในขณะที่พระโสดาบัน หรือพระอริยบุคคลขั้นอื่นจะโน้มระลึกถึงนิพพาน ขณะนั้นต้องเป็นจิตที่ประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่จิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาที่สามารถที่จะระลึกถึงลักษณะของนิพพานได้

ถ. บุคคลที่ได้ฌานขั้นแรกก็ยังไม่พอใจ ผมเข้าใจว่า เขาได้ความสงบสุขมากพอสมควรแต่ก็ยังอยากจะได้ขั้นที่ ๒ ต่อไป จนถึงขั้นที่ ๕ ก็ยังอยากได้ขั้นอรุณฌานต่อไป อย่างนี้เกิดจากโลภะ หรือปัญญาของท่านผู้ที่ได้ฌานนี้

ส. แล้วแต่ขณะจิต แต่ให้ทราบว่า ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นสังสารวัฏฏ์ เป็นวัฏฏกาม เป็นที่ตั้งเป็นที่พอใจของโลภะได้ทั้งหมด เว้นนิพพาน ซึ่งโลภะไม่มีโอกาสที่จะยินดีพอใจในนิพพานได้ ถ้าโลภะมีโอกาสยินดีพอใจในนิพพานได้ นิพพานจะดับโลภะไม่ได้ ซึ่งธรรมชาติเดียวที่สามารถจะดับโลภะได้ คือ นิพพาน อย่างอื่นไม่สามารถจะดับโลภะได้เลย

ต้องเข้าใจว่า นิพพานมีลักษณะอย่างไรจึงสามารถที่จะดับโลภะได้ ในเมื่อ
วัตถุกำอื่น ๆ ยังเป็นที่ตั้งของความยินดี ความพอใจของโลภะได้ เพราะฉะนั้น โลภะ
จะมีนิพพานเป็นอารมณ์ไม่ได้ หรือว่าโลภะจะยินดีพอใจในนิพพานไม่ได้ เพราะถ้า
โลภะสามารถที่จะยินดีพอใจในนิพพาน นิพพานจะดับโลภะไม่ได้ เพราะยังเป็นที่ตั้ง
ของโลภะ ยังเป็นความยินดีของโลภะอยู่

เพราะฉะนั้น คำว่า กาม มี ๓ ความหมาย คือ กิเลสกำ ได้แก่ โลกเจตสิก
ซึ่งเป็นปรมาัตถธรรม ซึ่งมีสภาพยินดีพอใจ เพลิดเพลิน ติดข้องใน วัตถุกำ ซึ่งเป็น
ที่ตั้ง เป็นอารมณ์ ที่ทำให้เกิดความยินดีพอใจนั้น นอกจากนั้นก็มี กามอารมณ์ ซึ่ง
หมายรวมถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเป็นกามธาตุ

เพราะฉะนั้น จิตที่เป็นกามาวจรจิต ก็เพราะว่าจิตขั้นนี้เป็นธาตุกำ
ปรมาัตถธรรมทั้งหมด บางครั้งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยนัยของความเป็นธาตุ
ซึ่งไม่ใช่สัตว์ บุคคล แต่เป็นสภาพธรรมแต่ละชนิด แต่ละประเภท ที่มีสภาพธรรม
ของตน ๆ

กามาวจรจิต ที่เป็นกามาวจรจิตเพราะเป็นกามธาตุ ยังไม่สามารถขึ้นถึง
รูปธาตุ คือ รูปาวจรจิต ซึ่งเป็นจิตที่สงบมั่นคง มีรูปเป็นอารมณ์ และยังไม่ใช่อรูปธาตุ
คือ ยังไม่ใช่อรูปาวจรจิต ซึ่งเป็นจิตที่สงบมั่นคง มีอรูป คือ สิ่งซึ่งไม่ใช่รูป
เป็นอารมณ์ และไม่ใช่จิตที่เป็นโลกุตตรจิต

๑๐๓๔

จิต ๕๔ ดวง โดยสภาพความเป็นธาตุ เป็นกามธาตุ ไม่พ้นไปจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ถึงแม้ว่าจะเกิดในภูมิอื่น เช่น ในรูปพรหมภูมิ ก็มีกามาวจรจิต บางประเภทเกิดได้

ในรูปพรหมภูมิ ถึงแม้ว่าจะอบรมเจริญความสงบมั่นคงมีรูป คือ ไม่มีรูป เป็นอารมณ์ เกิดเป็นรูปพรหมบุคคล ไม่มีรูปเลย แต่ว่ากามาวจรจิตบางประเภทก็ยัง เกิดได้ถึงแม้ว่าจะเป็นพรหมบุคคล ไม่ใช่มนุษย์ ไม่ใช่เทวดา

เมื่อกามาวจรจิตเกิดโดยสภาพความเป็นกามธาตุ แม้ว่าจะเกิดในรูปพรหมภูมิ จิตซึ่งเป็นกามธาตุก็ไม่เปลี่ยนสภาพ เพราะไม่ใช่รูปาวจรจิต หรือไม่ใช่รูปาวจรจิต เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าเป็นพรหมบุคคล ขณะที่กามาวจรจิตซึ่งเป็นกามธาตุเกิด จิตนั้นก็ยังเป็นกามาวจรจิตอยู่ ถึงแม้ว่าจะเป็นจิตของรูปพรหมบุคคลในรูปพรหมภูมิ หรือแม้ว่าจะเป็นจิตของรูปพรหมบุคคลในรูปพรหมภูมิ จิตนั้นก็ยังเป็นกามธาตุ คือ ยังคงเป็นกามาวจรจิตอยู่

อุปมาเหมือนกับสัตว์บกตกลงไปในน้ำ ก็ยังคงเป็นสัตว์บกอยู่ ยังไม่เปลี่ยน สภาพเป็นสัตว์น้ำ หรือว่าช้างศึก ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในสนามรบ เดินไปในที่ต่าง ๆ คนก็ยังเรียกว่าช้างศึก เพราะว่าเคยเข้าสู่สงคราม ฉันทใด เมื่อจิตนั้นเป็นกามธาตุ เป็นกามาวจรจิต ไม่ว่าจะเกิดในภูมิไหนก็ตาม ก็ยังคงเป็นกามธาตุ หรือเป็น กามาวจรจิตอยู่นั่นเอง และถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ที่ดับกิเลสหมดเป็นพระอรหันต์ หรือว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตาม จิตที่เป็นกามาวจร เป็นจิตซึ่งเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะเกิดขึ้นขณะใด ก็ยังคงเป็นกามธาตุ ยังคงเป็น กามาวจรจิตอยู่นั่นเอง

แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือว่าพระอริยสาวกทั้งหลาย ท่านก็ยังมีกามาวจรจิต ถึงแม้ว่าจะดับกาม คือ ดับความยินดีพอใจ ไม่มีโลกเจตสิกที่

จะทำให้เกิดเป็นโลกมูลจิตได้อีกเลย แต่ขณะใดเป็นจิตซึ่งรู้รูป รู้เสียง รู้กลิ่น รู้รส รู้โผฏฐัพพะ จิตในขณะนั้นก็เป็นกามธาตุ ไม่ใช่รูปธาตุ ไม่ใช่รูปธาตุ ไม่ใช่โลกุตตรธาตุ เพราะฉะนั้น ก็เป็นกามาวจรจิต

ด้วยเหตุนี้ พระอรหันต์หรือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีกามาวจรจิต ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงระดับขั้นของจิตขั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นกามธาตุ

และจะเห็นได้ว่า จิตที่เป็นกามธาตุ ที่เป็นกามาวจรจิต มีมากกว่าจิตที่จะต้องอบรมเจริญให้สูงขึ้น คือ กามาวจรจิตมี ๕๔ ดวง หรือ ๕๔ ประเภท รูปาวจรจิตมี ๑๕ ดวง อรูปาวจรจิตมี ๑๒ ดวง โลกุตตรจิตมี ๘ ดวง ยิ่งเป็นจิตขั้นสูงก็มีจำนวนน้อยลง

สำหรับกามาวจรจิต ไม่ต้องไปชวนชวาย หรือแสวงหาเลย ย่อมเกิดขึ้นเป็นประจําตามเหตุตามปัจจัย และย่อมเกิดวนเวียนเป็นส่วนมากในกามภพ หรือในกามโลก ซึ่งได้แก่ อบายภูมิ ๔ มนุษย์ ๑ และสวรรค์ ๖ ชั้น มีอยู่ทุกขณะ ทันทีที่เกิดก็เป็นจิตที่เป็นกามธาตุ เป็นกามาวจรจิตซึ่งทำกิจปฏิสนธิ ไม่ว่าจะนั่งอยู่ที่ไหน ไปไหน ขณะไหน วันไหน เวลาไหน จิตซึ่งเกิดอยู่เป็นประจำในภูมิเหล่านี้ก็คือกามาวจรจิต

เพราะฉะนั้น กามาวจรจิตซึ่งเป็นกามธาตุ เป็นจิตซึ่งเกิดวนเวียนอยู่ในกามภูมิเป็นส่วนมาก และถึงแม้ว่าจะเกิดในภูมิอื่นบ้าง ก็ไม่พ้นจากความเป็นกามาวจรจิต ซึ่งเป็นกามธาตุ ถึงแม้ว่าจะเป็นพระอรหันต์ซึ่งดับกิเลสหมดแล้ว ขณะใดที่มีการเห็น การได้ยิน มีรูป มีเสียง มีกลิ่น มีรส มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ ในขณะนั้น จิตนั้นก็เป็นกามาวจรจิต

ถ. รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เรียกว่า กามอารมณ์ ขณะที่ผู้เพ่งกสิณ มีปฏิวิกสิณ เป็นต้น ขณะที่ฌานจิตเกิด มีปฏิวิกสิณเป็นอารมณ์ อารมณ์ขณะนั้น เรียกว่า กาม หรือเปล่า

ส. ไม่เรียก แต่เรียกว่า รูปบัญญัติอารมณ์ กามต้องหมายถึงสภาพปรมาัตถธรรม เป็นสิ่งที่มีจริง ในสิ่งที่มีจริงจำแนกออกเป็นขั้นหรือว่าเป็นระดับต่าง ๆ ซึ่งเป็นธาตุแต่ละชนิด เพราะว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล จึงเป็นธาตุแต่ละชนิด

เวลาที่เพ่งกสิณ หมายความว่าพยายามที่จะให้เกิดสัญญา ความจำ ในรูปที่ปรากฏทางตา โดยแม้ไม่เห็นก็สามารถจำได้ทางใจ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เพ่งกสิณ อาศัยกสิณโดยการมองดูจนกระทั่งสามารถที่จะเกิดบัญญัตินิมิตทางใจ โดยที่แม้ไม่ได้ใช้ตามองดู ก็ยังปรากฏนิมิตซึ่งเป็นบัญญัติ ไม่ใช่ของจริง จึงไม่ใช่กามธาตุ

ถ้าพูดถึงกามาวจรจิต หรือว่ากามธาตุ ต้องหมายความว่าถึงสภาพปรมาัตถธรรม คือ สิ่งที่มีจริง สิ่งใดที่ไม่มีจริงแต่คล้ายของจริง ก็ยังคงไม่ใช่สิ่งที่มีจริง ๆ เพราะฉะนั้น จึงเป็นบัญญัติธรรม ไม่ใช่ปรมาัตถธรรม

ถ. อาจารย์พูดถึงการเพ่งกสิณ ฟังแล้วคล้าย ๆ เพ่งด้วยตา

ส. ต้องอาศัยตาแน่นอน

ถ. จนกระทั่งจำอยู่ในใจ เหมือนกับว่าการที่เราจะได้ความสงบหรือว่าได้ฌานนี้ จะต้องเพ่งให้จำ จำอย่างเดียว อย่างอื่นคงจะไม่ต้องทำ ใช่ไหม

ส. นี่คือการเพ่งเฝิน หรือว่าอ่านแล้วไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบ ซึ่งถ้าเป็นโดยลักษณะนี้ ก็เป็นการเจริญมิจฉาสมาธิ เพราะในขณะที่มีความต้องการ มีความจงใจ มีความจดจ้องที่จะให้เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ในขณะนั้นเป็นลักษณะของความต้องการ ซึ่งไม่ใช่ความสงบ

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจวิธีเจริญความสงบว่า เพราะเหตุใดจึงใช้กสิณทำให้จิตเกิดความสงบจนเป็นความสงบที่มั่นคงขึ้น เพราะว่าไม่ได้หวั่นไหวไปตามรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่กระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กาย จนกระทั่งสามารถที่จะสงบ โดยที่ความสงบนั้นเพิ่มจากปริกรรม คือ เริ่มสงบขึ้น จนถึงอุปจาระ จนถึงอัปปนา

ถ. เท่าที่ผมศึกษามา หรืออ่านในพระไตรปิฎก ก็มีแต่ให้ท่องจำ ผมเข้าใจว่าอย่างนั้น โดยที่ไม่ได้อธิบายอะไรมากกว่านี้ เหมือนกับว่าผู้ที่อยากได้สมณะ มีความปรารถนาจะสงบ ก็ท่องจำเอา ใช้จำอย่างเดียว คล้าย ๆ อย่างนี้ กสิณ ๑๐ ก็ให้ท่องจำ ก็ไปท่องกันใหญ่ แต่ก่อนผมก็เคยทำ เพื่อให้จำให้ติดหูติดตา

ส. ผู้ที่จะอบรมเจริญสมถภาวนา ต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยปัญญา หรือว่าไม่ต้องประกอบด้วยปัญญา ไม่รู้ ไม่เข้าใจอะไรก็เจริญได้

ต้องพิจารณาแล้วใช้ใหม่ว่า กุศลซึ่งเป็นการอบรมเจริญความสงบที่เป็นสมถภาวนา หรือว่ากุศลซึ่งเป็นการอบรมเจริญปัญญาที่เป็นวิปัสสนา ต้องประกอบด้วยปัญญาหรือเปล่า หรือว่าไม่รู้ ไม่เข้าใจอะไรก็กระทำได้ จะต้องเป็นผู้ที่พิจารณาโดยรอบคอบ เพื่อประโยชน์อันแท้จริงของการอบรมเจริญกุศล ไม่ว่าจะเป็สมถะหรือวิปัสสนาก็ตาม

ในขั้นต้นพิจารณาว่า ผู้ที่สงบจะต้องประกอบด้วยปัญญา หรือไม่ประกอบด้วยปัญญาจึงจะสงบขึ้น ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นสงบเพราะปราศจากอกุศล ต้องมีเหตุมีผล ไม่ใช่ว่างสงบ แต่ว่ายังมีโลภะเต็ม ยังมีความต้องการที่จะจดจ้อง จะท่อง และกับบอกว่าขณะนั้นสงบ นั่นไม่ใช่เหตุผล

แม้แต่คำว่า สงบ หรือ สมถะ ก็ต้องทราบว่ เพราะเหตุใดจึงสงบ

เพราะปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ และอกุศลธรรม จึงสงบ อกุศลจิตทุกประเภทไม่สงบ กุศลจิตทุกประเภทสงบตามขึ้น ทานสงบจากอกุศล ศีลสงบจากอกุศล แต่ชั่วครั้งชั่วคราวไม่พอ เพราะวันหนึ่ง ๆ ขณะที่ไม่ได้ให้ทาน มี ขณะที่ไม่ได้วิริยเหตุวิริต มี เพราะฉะนั้น นั่งเฉย ๆ อย่างนี้ ยังไม่ได้กระทำกายทุจริต วจีทุจริต แต่จิตไม่สงบ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะอบรมเจริญความสงบ ต้องประกอบด้วยปัญญาหรือว่าไม่ประกอบด้วยปัญญาก็สงบได้ นี่ต้องพิจารณาแล้ว

และยังต้องรู้ด้วยว่า ปัญญาอะไร โดยเห็นโทษของการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะฉะนั้น จึงอบรมเจริญความสงบเพื่อจะได้ไม่ต้องมีการเห็น เพราะถ้าเห็นก็เกิดความยินดีในสิ่งที่เห็น ไม่ต้องได้ยิน เพราะถ้าได้ยินก็เกิดความยินดีพอใจในเสียงที่ได้ยิน ซึ่งทางเดียวที่จะไม่เกิดความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ก็คือ ขณะใดที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และทางใจต้องไม่คิดนึกถึงรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมัพพะด้วย ซึ่งใครเป็นอย่างนี้ได้ในชีวิตประจำวัน

ในชีวิตประจำวันทุกท่านเห็นแล้วก็พอใจ โดยยังไม่ต้องรู้ตัวเลยว่า คล้อยตาม
อารมณ์ที่ปรากฏไปแล้วทันทีด้วยความยินดี พอเสียงปรากฏทางหู ไม่ทันจะรู้ตัวเลยว่า
เกิดโรคะคล้อยตามเสียงที่ได้ยินไปแล้วทันที ไม่ว่าจะเป็นทางจมูก กลิ่นหอม ๆ คล้อย
ตามไปทันที รสอร่อย ๆ ที่รับประทานทุกมื้อก็คล้อยตามรสนั้นไปทันที และถึงแม้ว่าจะ
ไม่กระทบกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย วันหนึ่ง ๆ
นึกถึงอะไร แม้แต่ทางใจก็ไม่พ้นจากการนึกถึงรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี่คือ
กามฉันทนิวรณ์ เพราะว่าทำให้ข้องอยู่ ทำให้ติดอยู่ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส
ในโผฏฐัพพะ

ผู้ที่เห็นโทษ จึงอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งสามารถที่จะดับการเห็น การได้ยิน
การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้โผฏฐัพพะ ทางตา ทางหู จมูก ลิ้น กาย ได้ชั่วคราว
เพราะว่าจิตสงบแนบแน่นอยู่ในอารมณ์ซึ่งไม่ไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ขณะนั้นจึงจะเป็นรูปาวจรจิต พ้นจากความเป็นกามธาตุ
หรือกามาวจรจิตได้ชั่วคราว

แต่ว่าก่อนที่จะพ้นได้อย่างนั้น ต้องมีความเข้าใจ ต้องเห็นโทษของรูป เสียง
กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และยังต้องรู้วิธีที่จะอบรมเจริญความสงบซึ่งจะทำให้ไม่เห็น
ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่รู้รส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย และไม่คิดถึงรูป เสียง
กลิ่น รส โผฏฐัพพะด้วย

ถ. เรื่องกามธาตุ ถ้าหากว่าคิดถึงสิ่งที่เราพอใจ ทางใจจะเป็น...

ส. กามาวจรจิต เป็นจิตที่เป็นกามธาตุ ไม่ใช่เป็นรูปาวจรจิตตราบใด
ไม่ใช่รูปาวจรจิตตราบใด ไม่ใช่โลกุตตรจิตตราบใด จิตขณะนั้น ๆ เป็นกามาวจรจิต

ถ. หมายความว่า กามธาตุนี้ นอกจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ส. มิได้ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะนั้นแหละ เป็นกามอารมณ์
เป็นกามธาตุด้วย

ถ. ใจก็เป็นด้วย

ส. จิตที่รู้รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นกามาวจรจิต คือ เป็นไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เนื่องกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ โดยมีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ เป็นกามาวจรจิต

ถ. ขณะที่ไม่มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่นึกขึ้นมาเฉย ๆ

ส. นึกขึ้นมาเฉย ๆ นั้น นึกถึงเรื่องรูป นึกถึงเรื่องเสียง นึกถึงเรื่องกลิ่น นึกถึงเรื่องรส นึกถึงเรื่องโผฏฐัพพะ พ้นไปจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะไหม ในวันหนึ่ง ๆ

ถ. ใจ จะเป็นกามธาตุด้วยหรือเปล่า

ส. เป็นกามธาตุ เป็นกามาวจรจิต

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. คำว่า กาม ได้แก่ กิเลสกาม ๑ วัตถุกาม ๑ กามอารมณ์ ๑ และจิตซึ่งเป็นไปในกามอารมณ์ แม้ว่าจะดับกิเลสกามแล้ว ก็เป็นกามาวจรจิต เพราะว่ามีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

คือ ขณะใดที่ไม่ใช่รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต ขณะนั้นเป็นกามาวจรจิต แม้ในขณะที่กำลังอบรมเจริญความสงบเพื่อที่จะให้เป็นรูปาวจรจิต ขณะที่จิตเริ่มสงบขึ้น สงบขึ้น จะมีอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดในสมถภาวนา ๔๐ ก็ตาม ขณะใดที่รูปาวจรจิตยังไม่เกิด ขณะนั้นก็ เป็นกามาวจรจิตนั่นเอง ซึ่งกำลังอบรมเพื่อที่จะให้รูปาวจรจิตเกิดขึ้น หรือในขณะที่ยอบรมเจริญปัญญาซึ่งเป็นสติปัฏฐาน ขณะที่สติกำลังระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมบ้าง รูปธรรมบ้าง โดยที่โลกุตตรจิตยังไม่เกิดขณะใด ขณะเหล่านั้นก็เป็นกามาวจรจิตนั่นเอง แม้ว่าจะเป็นวิปัสสนาญาณขั้นต่าง ๆ ก็เป็นกามาวจรจิต เพราะยังไม่ใช้โลกุตตรจิต

เพราะฉะนั้น จิตใด ๆ ทั้งหมดที่ไม่ใช่รูปาวจรจิต ไม่ใช่รูปาวจรจิต ไม่ใช่โลกุตตรจิต เป็นกามาวจรจิตทั้งหมด แม้ว่าจะเป็นวิปัสสนาญาณก็เป็นกามาวจรจิต แม้ว่าจะเป็นอุปจารสมาธิก็เป็นกามาวจรจิต พ้นไปได้ยากจากกามาวจรจิต ทุกขณะเป็นกามาวจรจิต โดยทั่วไป

ถ. กิริยาจิตคืออะไร

ส. จิตที่ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบาก

ถ. จิตเห็น ทำหน้าที่เห็นอย่างเดียว เป็นกิริยาจิตใช่ไหม

ส. เป็นวิบากจิต ต้องศึกษาจึงจะทราบว่าไม่ใช่กิริยาจิต นี่เป็นเหตุที่จะทำ
ให้ระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด เพราะถ้าไม่ทรง
แสดงว่า ขณะที่กำลังเห็นเป็นวิบากจิต เป็นผลของอดีตกรรมซึ่งได้กระทำแล้ว ก็ไม่มี
ใครสามารถที่จะรู้ได้ว่า ขณะเห็นไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่อกุศลจิต ไม่ใช่กิริยาจิต แต่เป็น
วิบากจิต

ถ. นิพพานไม่ใช่รูป ไม่ใช่นาม คือ จิต ใช่ไหม

ส. นิพพานไม่ใช่จิต ไม่ใช่เจตสิก ไม่ใช่รูป

ถ. เป็นอะไร

ส. เป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นปรมัตถธรรม เป็นสิ่งที่มีจริง จึงเป็นปรมัตถธรรม
สามารถที่จะรู้แจ้งในลักษณะของนิพพานได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นปรมัตถธรรม เป็น
ธรรมที่มีจริง

ถ. พระพรหมเป็นปุถุชนหรือเปล่า

ส. พรหมที่เป็นอริยบุคคลก็มี ที่เป็นปุถุชนก็มี

กามาวจรจิต มีมากประเภท เพราะเป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวง เป็นอกุศลจิต คือ
จิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ ๖ ๑๘ ดวง และเป็นกามโสภณ ๒๔ ดวง

ขณะนี้ให้ทราบว่า กามาวจรจิตซึ่งมีมากถึง ๕๔ ดวง หรือ ๕๔ ประเภท
ก็เพราะเป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวง ซึ่งอกุศลจิตจะเป็นรูปธาตุ หรืออรูปธาตุ หรือ
โลกุตตรธาตุไม่ได้เลย

อกุศลจิตทั้งหมด ทั้ง ๑๒ ดวง เป็นกามธาตุ เป็นกามาวจรจิต เป็นไปในรูป
ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ และในวัตถุทุกามทั้งหลาย เว้นนิพพาน

๑๐๓๕

สำหรับกามาวจรจิต ๕๔ เป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวง เพราะประกอบด้วย อกุศลธรรม คือ อกุศลเจตสิก เป็นเหตุกจิต คือ จิตที่ไม่ประกอบด้วยเจตสิกที่เป็น เหตุ ๖ คือ ไม่ประกอบด้วยโลภเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ ซึ่งเป็นอกุศลเหตุ ๓ และ ไม่ประกอบด้วยโสภณเหตุ ๓ คือ ไม่ประกอบด้วยอโลภเหตุ อโทสเหตุ และอโมหเหตุ จึงเป็นเหตุกจิต ๑๔ ดวง รวมเป็น ๓๐ ดวง ซึ่งเป็นอโสภณจิต และเป็นกามโสภณอีก ๒๔ ดวง จึงรวมเป็น ๕๔ ดวง

ที่แสดงกามาวจรจิต ๕๔ โดยแสดงอกุศลจิต ๑๒ และเหตุกจิต ๑๔ ตามลำดับ ก็เพราะทั้งอกุศลจิต ๑๒ และเหตุกจิต ๑๔ เป็นอโสภณจิต แสดงจิต ประเภทที่ไม่ประกอบด้วยโสภณเจตสิกก่อน เพราะว่ามีมากในชีวิตประจำวัน

สำหรับอโสภณจิต ๓๐ ดวง แสดงเรื่องของอกุศลจิต ๑๒ ดวงก่อน เพราะเป็น จิตที่ไม่ดีงาม เป็นโทษ และให้ผลเป็นทุกข์ ซึ่งทรงแสดงโดยนัยต่าง ๆ และทั้ง ๆ ที่มี มาก ก็รู้ยาก เมื่อรู้แล้วก็ยังละยาก เพราะฉะนั้น จึงทรงแสดงโดยประการทั้งปวงที่จะ ให้เห็นโทษของอกุศลจิต

ทุกท่านไม่มีใครไม่รู้จักอกุศลจิต ใช่ไหม เพราะคุ้นเคยกับคำว่า โลภะ โทสะ โมหะอยู่เสมอ และทุกท่านก็พอจะรูปร่าง ๆ ว่า มีอกุศลจิตมาก คือ ไม่พ้นไปจากโลภะ โทสะ โมหะ แต่การที่จะละโลภะ โทสะ โมหะ เป็นเรื่องยาก เพราะฉะนั้น จึงควรที่ จะรู้เรื่องของอกุศลจิตก่อน

สำหรับอกุศล ๑๒ ดวง ควรที่จะได้ทราบความหมายของอกุศล ซึ่งใน **อรรถสาลี** **จิตตูปปาทกัณฑ์** มีข้อความว่า

ชื่อว่าอกุศล เพราะไม่ใช่กุศล

โดยมากถ้ามีคำปฏิเสธอยู่ข้างหน้า คือ “อ” ก็มักแสดงโดยนัยว่า ตรงกันข้าม แทนที่จะอธิบายว่าเป็นอย่างไร ก็บอกแต่เพียงว่า เพราะไม่ใช่กุศล

คำอธิบายต่อไปมีว่า

คือ เป็นปฏิบัติต่อกุศล *ดุจศัตรู* ผู้มีไฉมิตร เป็นปฏิบัติต่อมิตร

คือ ตรงกันข้ามกับการกระทำของมิตรทุกอย่าง กุศลเหมือนเพื่อนที่อำนวยความสะดวก สุข ความสะดวกสบาย สุข เกื้อกูลอุปการะ ให้คุณทุกประการ แต่อกุศลเป็นธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อกุศล คือ ตรงกันข้าม ก็กระทำทุกอย่างที่มิตรไม่กระทำ เพราะฉะนั้น ก็เปรียบเหมือนศัตรูซึ่งไม่ใช่มิตร ย่อมเป็นปฏิบัติต่อมิตร

เพราะฉะนั้น ศัตรูของทุกท่านไม่ใช่อยู่ข้างนอก หรือว่าอยู่ภายนอกเลย แต่อยู่ภายในและใกล้ชิดที่สุด คือ ทุกขณะที่อกุศลธรรมเกิดขึ้น เป็นปฏิบัติ เป็นศัตรู ไม่ใช่มิตร

สำหรับโลกมุลจิต ทุกท่านก็คงทราบว่า เป็นศัตรูที่คอยเอาใจทุกอย่าง ให้เพลิดเพลิน ให้ยินดี ให้สะดวกสบาย ไม่ให้เดือดร้อนใจ เพราะฉะนั้น ก็ย่อมไม่พรวดจากไปเลย เพราะว่าเป็นผู้ที่คอยเอาใจพะเน้าพะนอทุกสิ่งทุกประการ ซึ่งทุกท่านก็คงชอบศัตรูคนนี้ ไช้ไหม เป็นศัตรูที่ใกล้ชิด และคอยเอาอกเอาใจด้วย คอยทำให้สบายใจ ให้เพลิดเพลินทุกอย่าง เพราะฉะนั้น ก็ไม่เห็นโทษ และไม่คิดที่จะจากศัตรูผู้นี้ไปเลย

สำหรับลักษณะของอกุศล ข้อความใน *อัญญสาลินี จิตตูปปาตกัณฑ์* มีว่า

อกุศลมีวิบากเป็นทุกข์ มีโทษเป็นลักษณะ

เป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามกับลักษณะของกุศล ซึ่งลักษณะของกุศลธรรมมี ๒ นัย คือ

มีสุขวิบากอันไม่มีโทษ เป็นลักษณะ

มีอันกำจัดอกุศล เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

มีความผ่องแผ้ว เป็นปัจจุฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

มีโยนิโสมนสิการ เป็นปทัฐาน คือ เป็นเหตุใกล้

อีกนัยหนึ่ง หรืออีกอย่างหนึ่ง คือ

กุศลชื่อว่าความไม่มีโทษ เป็นลักษณะ

มีภาวะผ่องแผ้ว เป็นรสะ

มีวิบากที่น่าปรารถนา เป็นปัจจุภูมฐาน

มีโยนิโสมนสิการ หรือความไม่มีโทษ เป็นปทัฏฐาน

ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า แล้วแต่ความสามารถ หรือแล้วแต่การสะสมของผู้ที่จะพิจารณาเพื่อที่จะรู้ลักษณะของธรรมที่เป็นกุศลว่า ท่านระลึกถึงลักษณะใด เช่น ลักษณะของกุศลนัยที่หนึ่งที่ว่า มีสุขวิบากอันไม่มีโทษ เป็นลักษณะ เวลาที่ได้รับผลของกุศล ขณะนั้นเป็นความสะดวกสบาย ความสุข ไม่มีความเดือดร้อนใจ

เคยพิจารณาที่จะรู้ลักษณะของกุศลบ้างไหม ขณะใดที่สะดวกสบาย เป็นสุข ไม่เดือดร้อน ขณะนั้นทราบได้ว่า เป็นผล คือ เป็นลักษณะของกุศลซึ่งเป็นธรรมชาติที่ให้ผลเป็นสุขวิบาก คือ วิบากที่เป็นสุข นั่นเป็นลักษณะของกุศล

มีอันกำจัดอกุศล เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นย่อมกำจัดอกุศล เช่น เวลาที่เกิดโกรธขึ้นมา เป็นอกุศล แต่เมื่อเปลี่ยนจากโกรธเป็นเมตตาเพราะระลึกได้ว่า ความโกรธเป็นอกุศล ให้โทษ เป็นศัตรูผู้ทำร้ายจิต เป็นศัตรูที่ใกล้ชิดที่สุด ไม่ใช่ศัตรูภายนอก แต่เป็นศัตรูภายใน เมื่อรู้อย่างนี้ก็เกิดเมตตาแทนที่จะเกิดโทษหรือปฏิฆะขึ้น ขณะนั้นก็กำจัดอกุศล ฉะนั้น เวลาที่กุศลเกิด ไม่ว่าจะเป็นทานก็กำจัดอกุศลคือความตระหนี่ ไม่ว่าจะเป็นศีลขณะนั้นก็กำจัดอกุศลคือการเบียดเบียนประทุษร้ายผู้อื่น เพราะฉะนั้น ธรรมชาติของกุศล มีรสะ คือ มีกิจ ที่กำจัดอกุศล

มีความผ่องแผ้ว เป็นปัจจุภูมฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

ถ้าสังเกตลักษณะของจิตในขณะที่เป็นกุศลจะทราบได้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพที่สะอาดหรือผ่องแผ้ว ปราศจากความเดือดร้อนใจ หรือปราศจากความเศร้าหมอง ด้วยโลภะ หรือด้วยโทษะ หรือด้วยโมหะ ฉะนั้น ในขณะนั้นก็มีความผ่องแผ้ว เป็นอาการปรากฏ

แต่ต้องเป็นผู้ที่ตรงและประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ จึงสามารถที่จะพิจารณาเห็นความผ่องแผ้วซึ่งเป็นอาการปรากฏของกุศลจิต เพราะว่าบางท่านเมื่อเกิดความสบายใจก็เข้าใจว่า ผ่องแผ้ว แต่ว่าลักษณะที่สบายใจไม่ใช่กุศล เป็นอกุศล เป็นโลภะ เป็นความพอใจ ไม่ใช่ความผ่องแผ้ว ถ้าเป็นความผ่องแผ้ว ต้องเป็นสภาพที่ปราศจากโลภะ ปราศจากโทสะ ปราศจากอริสสา ปราศจากมานะในขณะนั้น จึงเป็นสภาพของจิตที่ผ่องแผ้ว เพราะปราศจากอกุศล

อย่าถือเอาความสบายใจ หรือความพอใจ ว่าเป็นความผ่องแผ้ว เพราะฉะนั้นจึงต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ จึงสามารถเห็นอาการที่ปรากฏของกุศลธรรมได้

มีโยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาโดยแยบคาย เป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุก่อให้เกิด

นี่คือสภาพธรรมที่เป็นกุศล เพราะฉะนั้น ธรรมที่เป็นอกุศลก็ตรงกันข้าม คือ มีวิบากเป็นทุกข์ มีโทษ เป็นลักษณะ

ซึ่งข้อความใน **อภฺรฺรฺสาลินี** อธิบายว่า

ที่ชื่อว่าสุข เพราะทนได้ง่าย ที่ชื่อว่าทุกข์ เพราะทนได้ยาก

สุขก็ต้องทนใช้ใหม่จึงจะสุข ต้องทนใหม่ จะรับประทานอาหารอร่อย ไม่ใช่ว่าได้มาลอย ๆ คือ อยู่ดี ๆ ก็ลอยมา ไม่ใช่อย่างนั้น ต้องทุกข์เพราะต้องทำให้อร่อย ต้องแสวงหาที่จะให้อร่อย ขาดนิดขาดหน่อยก็จะไม่อร่อยแล้ว เพราะฉะนั้น จึงต้องแสวงหา แต่ว่าทนได้ง่ายที่จะแสวงหาในสิ่งที่จะทำให้เกิดความสุข

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เป็นสุข ให้ทราบว่าเป็นสิ่งที่ยากที่จะทนได้ง่าย แม้ว่าจะต้องทน ก็ทนได้ ต่างกับขณะที่เป็นทุกข์ ซึ่งเป็นสภาพที่ทนได้ยาก

สำหรับลักษณะของกุศลธรรมอีกนัยหนึ่ง คือ

กุศลชื่อว่ามีความไม่มีโทษ เป็นลักษณะ

คือ สภาพของกุศลจิต หรือกุศลธรรมในขณะนั้นเองที่เกิดขึ้น เป็นสภาพธรรมที่ไม่มีโทษ เช่น เมตตา เมื่อเกิดขึ้นไม่ได้ทำให้ใครเกิดความเดือดร้อน ตรงกันข้ามกลับทำให้เกิดความสบายใจ เพราะว่าไม่ดูหมิ่น ไม่รังเกียจคนอื่น มีความเป็นเพื่อน มีความเป็นมิตร พร้อมที่จะอุปการะเกื้อกูลอย่างจริงใจ เพราะฉะนั้น ลักษณะของกุศลเป็นสภาพที่ มีความไม่มีโทษ เป็นลักษณะ

มีภาวะผ่องแผ้ว เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

มีวิบากที่น่าปรารถนา เป็นปัจจุปัตถฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

มีโยนิโสมนสิการ หรือ ความไม่มีโทษ เป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อาการปรากฏที่ทุกคนรู้ คือ กุศลมีวิบากที่น่าปรารถนา เป็นอาการปรากฏ ถ้าเห็นใครที่พร้อมพร้อมสมบูรณ์ เพียบพร้อมทุกอย่าง ทุกคนก็มักจะเอ่ยว่า เป็นผลของกุศล ใช้นิยาม เพราะฉะนั้น ก็เห็นวิบาก คือ เห็นผลของกุศล เพราะย่อมมีวิบากที่น่าปรารถนา เป็นอาการที่ปรากฏของกุศล

ถ. กุศลจิตเกิดยาก มีวิธีอะไรบ้างไหมที่จะทำให้จิตที่เป็นกุศลเกิดขึ้นบ่อย ๆ

ส. เป็นความจริงที่ว่า อกุศลเกิดง่าย เกิดเร็ว เกิดมาก แต่กุศลเกิดยาก และเกิดน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แม้อกุศลซึ่งเกิดง่าย เกิดเร็ว เกิดมาก ก็เป็นเพราะมีปัจจัยที่จะให้อกุศลเกิดมาก เกิดง่าย เกิดเร็ว หรือกุศลที่จะเกิดก็เป็นอนัตตา ถ้าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย กุศลก็เกิดไม่ได้

ข้อความใน **อัฐรสาลินี จิตตูปาทกัณฑ์** แสดงเหตุให้เกิดกุศล ๔ ประการ คือ

ด้วยสามารถที่กำหนด คือ พิจารณาได้ ๑

ด้วยสามารถแห่งการเปลี่ยน ๑

ด้วยสามารถแห่งการประพฤติเสมอ ๑

ด้วยสามารถแห่งการผูกใจไว้ ๑

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ทุกท่านอยากประสบกับอารมณ์ที่ดี ๆ ทั้งนั้น ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะนั้นที่อยากประสบกับอารมณ์ที่ดี ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะที่ต้องการ ขณะที่ปรารถนาอารมณ์ที่ดี ๆ เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล เป็นอกุศล นี่ตอนหนึ่ง

และเมื่อเห็นสิ่งที่ดี ได้ยินเสียงที่ดี ได้กลิ่นที่ดี ได้ลิ้มรสที่ดี ได้กระทบสัมผัสสิ่งที่ดี ส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวันเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล ก็เป็นอกุศลอีก

ก่อนที่จะได้ ก็เป็นอกุศล และทันทีที่เห็นสิ่งที่ดีทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็เป็นอกุศลอีก

เพราะฉะนั้น การที่กุศลจิตจะเกิดได้ แม้ว่าจะกระทบกับอารมณ์ที่ดี ก็ต้องมีเหตุ บางคนสะสมมาที่จะเป็นกุศล แม้ว่าจะกระทบกับอารมณ์ที่ดีก็ไม่ใช่เป็นอกุศล บางคนทั้ง ๆ ที่กระทบกับอารมณ์ที่ไม่ดีเท่าไรนัก เป็นอารมณ์ที่ดีปานกลาง แต่ก็ติดในอารมณ์นั้นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มีความติดในอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ไม่สามารถที่จะให้กุศลจิตเกิดได้ อุปมาเหมือนกับนกเล็ก ๆ ที่ถูกผูกไว้ด้วยเชือกเล็ก ๆ ก็ยังไม่สามารถที่จะสลัดสะบัดออกให้หลุดจากเชือกที่ผูกได้ ทั้ง ๆ ที่เป็นของที่เล็กน้อยเหลือเกิน แต่เมื่อสะสมมาที่จะถูกผูกไว้ ที่จะมีความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ แม้เป็นอารมณ์ที่ดีปานกลาง ไม่ได้ดีมาก ก็ยังไม่สามารถที่จะให้กุศลจิตเกิดได้

แต่สำหรับผู้ที่จะสะสมมาที่จะมีกุศลที่มีกำลัง แม้ว่าจะพรั่งพร้อมไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ดี กุศลจิตก็สามารถที่จะเกิดได้ เพราะว่ามีเหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้นซึ่งเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดกุศลเมื่อกระทบกับอารมณ์ที่น่าพอใจต่าง ๆ มี ๔ ประการ คือ

๑. ด้วยความสามารถที่กำหนด คือ พิจารณาได้

หมายความว่าผู้ที่นิยมยินดีในกุศล เพราะพิจารณาเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดีที่ควรเจริญ ซึ่งบางท่านไม่ได้เห็นความดี ไม่ได้เห็นคุณของกุศลเลย คิดว่าอกุศลดีกว่า ต้องหามาทำ ๆ เพื่อตัวเอง เรื่องอะไรที่จะสละให้บุคคลอื่น นั่นคือ ผู้ที่ไม่ได้พิจารณา

หรือว่าไม่มีความนิยม ไม่เห็นคุณของกุศล เพราะฉะนั้น ก็คิดว่า อกุศลเป็นสิ่งที่ควรจะมีมาก แทนที่จะเป็นผู้ที่นิยมยินดีในกุศล เห็นว่ากุศลเป็นสิ่งที่ควรเจริญ

ดังนั้น ทุกท่านในชีวิตประจำวัน ต้องเริ่มจากการพิจารณาจริง ๆ ว่า กุศลหรืออกุศล สิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรเจริญให้มากขึ้น แม้ว่าอาจจะยังไม่มีมาก หรือว่าอาจจะยังกระทำไม่ได้ทันที แต่เพียงการน้อมพิจารณาที่จะให้เห็นเหตุผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า กุศลเป็นสิ่งที่ควรเจริญ เป็นสิ่งที่ควรจะอบรมประพฤตินำมากขึ้น ก็เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งจะทำให้กุศลจิตเกิดได้ คือ เป็นผู้ที่ยอมรับและเห็นว่ากุศลเป็นสิ่งที่ควรเจริญ

๒. ด้วยความสามารถแห่งการเปลี่ยน

คือ ในขณะที่อกุศลจิตเกิดและเปลี่ยนเป็นกุศลได้ ชื่อว่า ด้วยความสามารถแห่งการเปลี่ยน ในชีวิตประจำวันมีไหม เวลาที่อกุศลจิตเกิดและนึกขึ้นได้ว่า เป็นสิ่งที่ไม่ดี และกุศลจิตก็เกิดขึ้น ในขณะนั้นด้วยความสามารถแห่งการเปลี่ยน ซึ่งบางท่านไม่ได้เลย ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าความโกรธไม่ดี ก็ยังพอใจที่จะโกรธต่อไปอีก ในขณะนั้นไม่ใช่ด้วยความสามารถแห่งการเปลี่ยน เพราะว่ายังไม่มีกำลังที่กุศลจิตจะเกิดขึ้นเปลี่ยนจากอกุศลเป็นกุศล แต่สำหรับบางท่านเร็ว อกุศลจิตเกิดไม่นานเท่าไรก็สามารถระลึกได้ และเปลี่ยนเป็นกุศล นั่นคือ ด้วยความสามารถแห่งการเปลี่ยน

๓. ด้วยความสามารถแห่งการประพฤติเสมอ

คือ ด้วยการกระทำบ่อย ๆ จนกระทั่งเคยชิน ซึ่งต้องอาศัยการอบรม บางท่านเป็นผู้ที่ตระหนี่ แต่เห็นว่าถ้าตระหนี่มากจะไม่สามารถที่จะละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ เพราะฉะนั้น จึงต้องอาศัยการสละ ซึ่งถ้าได้สละทีละเล็กทีละน้อยเรื่อย ๆ ภายหลังก็สามารถจะมีกำลังที่จะสละสิ่งที่ใหญ่กว่านั้นได้ แต่ถ้าแม้สิ่งเล็กน้อยก็ยังไม่สามารถจะสละได้บ่อย ๆ สิ่งที่ใหญ่กว่านั้น ก็ย่อมไม่สามารถที่จะสละได้ เพราะฉะนั้น จึงต้องเป็นผู้ที่กระทำ คือ ประพฤติบ่อย ๆ จนเคยชิน จึงเป็น ด้วยความสามารถแห่งการประพฤติเสมอ

๑๐๓๖

๔. ด้วยสามารถแห่งการผูกใจไว้ คือ ด้วยการพิจารณาโดยแยบคาย

ทุกท่านจะเห็นได้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตาจริง ๆ รู้ทั้งรู้ว่า กุศลดีกว่าอกุศล แต่ขณะใดที่อกุศลจิตเกิด ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นเพราะไม่พิจารณาโดยแยบคาย อกุศลจิตจึงเกิด เมื่อรู้อย่างนี้แล้วก็ยิ่งอยากจะทำอย่างไรจึงจะพิจารณาโดยแยบคาย ซึ่งก็ฝืนอหังการที่สะสมมาไม่ได้ เพราะสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

เวลาที่อกุศลจิตเกิด รู้ว่าเป็นโยนิโสมนสิการ ขาดการพิจารณาโดยแยบคาย แต่ทำอย่างไรจึงจะพิจารณาโดยแยบคายได้ ก็เป็นอนัตตาอีก ซึ่งท่านที่พิจารณาได้มีโยนิโสมนสิการแล้ว ก็ยังห่วงคนอื่นอีกว่า ทำไมคนนั้นไม่สามารถที่จะพิจารณาโดยแยบคายได้ ก็เพราะว่าแต่ละคนต่างกัน ไม่เหมือนกัน

การที่บุคคลใดสามารถที่จะพิจารณาโดยแยบคาย ย่อมต้องเป็นไปได้ด้วยอุปนิสัยปัจจัยที่มีกำลัง ต้องมีปัจจัยแม้แต่การพิจารณาที่จะแยบคายหรือไม่แยบคาย ไม่ใช่ว่าเมื่ออยากจะให้พิจารณาโดยแยบคายขณะใด ก็เกิดการพิจารณาโดยแยบคายถูกต้องในขณะนั้นได้ แต่ต้องอาศัยปัจจัย คือ

ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร คือ มีสัปบุรุษ มีผู้ที่มีความเห็นถูกต้อง มีความเข้าใจถูกต้อง มีการปฏิบัติถูกต้องในธรรม

สัปบุรุษนิสสยะ ได้คบหาสมาคมกับสัปบุรุษ

สัทธัมมัสสนะ ได้ฟังธรรมของสัปบุรุษ

บุพเพกตปุญญตา ได้สั่งสมบุญมาแล้วแต่ปางก่อน เพราะว่าทั้ง ๆ ที่ฟังพระธรรมด้วยกัน ความเข้าใจก็ต่างกัน ซึ่งกุศลจิตที่จะเกิดหรือไม่เกิดก็ย่อมต่างกัน ตามการสะสมในปางก่อนที่ได้ผ่านมาแล้วในสังสารวัฏฏ์

นี่เป็นเหตุที่จะให้เกิดโยนิโสมนสิการ

เพราะฉะนั้น สำหรับอโยนิโสมนสิการ เวลาที่อกุศลจิตจะเกิด ก็ต้องเป็นไปตามปัจจัยซึ่งตรงกันข้าม คือ

อปปฏิรูปเทสวาสะ ไม่ได้อยู่ในประเทศที่มีสัปบุรุษ

อสัปปริศูปนิสสยะ ไม่ได้คบหาสมาคมกับสัปบุรุษ

อสัทธัมมัสสวณะ ไม่ได้ฟังธรรมของสัปบุรุษ

บุพเพ อกตปุญญตา ไม่ได้สะสมบุญมาแล้วแต่ปางก่อน

ทุกท่านก็พิจารณาได้แล้วว่า วันหนึ่ง ๆ ที่อกุศลจิตเกิดมากเป็นเพราะเหตุใด ขณะนี้ท่านผู้ฟังอยู่ในประเทศที่สมควร คือ มีโอกาสที่จะได้รับฟังพระธรรม เพราะฉะนั้น เวลาที่อกุศลจิตเกิด ก็ย่อมหมายความว่า การฟังธรรมนั้นยังไม่พอ หรือว่ายังไม่ได้สะสมบุญในอดีตมาพร้อมและพอที่จะให้อกุศลจิตเกิดบ่อย ๆ ซึ่งนั่นไม่ใช่เรื่องที่จะทอดทิ้ง แต่เป็นเรื่องที่เมื่อรู้เหตุผลแล้ว ก็สะสมเหตุที่จะให้เกิดผลที่จะทำให้กุศลจิตเกิดได้บ่อย ๆ

กุศลจิตก็มีหลายชั้น ซึ่งทุกท่านพิจารณาได้ว่า ท่านมีกุศลจิตประเภทใดบ้างในวันหนึ่ง ๆ มีทาน มีศีล มีความสงบของจิต หรือว่าสติปัฏฐาน คือ การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ที่ต้องอาศัยการอบรม การเจริญบ่อย ๆ เนือง ๆ จนกว่าสติจะมีกำลังพอสามารถที่จะเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ว่าอารมณ์ที่ปรากฏจะเป็นอารมณ์ที่น่าพอใจ หรืออารมณ์ที่ไม่น่าพอใจก็ตาม สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ต่างกัน เช่นเดียวกับเสียงที่ปรากฏทางหูก็ไม่ต่างกัน ซึ่งถ้ารู้ลักษณะของสภาพธรรมแท้ ๆ จะเห็นในความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมนั้น ๆ

เช่นในคราวก่อนก็ได้กล่าวถึงลักษณะของเสียง ถ้าทุกท่านเข้าใจว่ารู้ลักษณะของเสียงก็คงจะอธิบายได้ว่า เสียงมีลักษณะอย่างไร สิ่งใดที่ดัง สิ่งนั้นเป็นเสียง ไม่มีเสียงปรากฏโดยไม่ดัง ใช่ไหม ไม่ว่าจะเป็นเสียงอะไรทั้งนั้น ต้องมีลักษณะที่ดัง เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กำลังรู้ดัง มีสิ่งที่ดังปรากฏ นั่นคือเสียง ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่าเป็นสัททะ หรือสัททารมณ์ เพราะเป็นสิ่งที่จิตกำลังรู้ในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพื่อที่จะรู้ยิ่งขึ้นในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ทางตามีท่านผู้ฟังถามว่า จะมีคำอะไรที่สั้น ๆ ที่สามารถทำให้ระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาได้เหมือนอย่างเสียงที่ว่า เสียงคือลักษณะที่ดัง

สำหรับทางตา คือ สว่าง ขณะนี้กำลังสว่าง จึงมีสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งคนตาบอดไม่มีโอกาสที่จะรู้ลักษณะของสิ่งที่สว่างที่ปรากฏทางตา เพราะถ้าจักขุปสาทไม่เกิดขึ้น ย่อมไม่สามารถกระทบกับสิ่งที่สว่าง หรือว่าปรากฏทางตาได้

คนที่ตาบอดเป็นเวลานาน และสามารถที่จะมองเห็นเพราะมีการผ่าตัดทำให้มีจักขุปสาทเกิดขึ้น สามารถมองเห็นได้ ครั้งแรกที่เห็นตกใจมาก ไม่ใช่ว่าดีใจอย่างเดียวที่มองเห็น แต่ตกใจจริง ๆ เพราะไม่เคยเห็นอะไรที่สว่างอย่างนี้ เป็นอีกโลกหนึ่งจากโลกมืดเป็นโลกสว่าง เพราะฉะนั้น เวลานี้ที่กำลังสว่างปรากฏ แสงที่จะธรรมดาสำหรับผู้ที่มีจักขุปสาท ก็ควรที่จะรู้ว่า เป็นรูปชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น แทนที่จะระลึกถึงคำ ก็ให้ระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ สำหรับผู้ที่มีจักขุปสาท คือ เป็นลักษณะของรูปที่สว่าง เป็นโลกที่สว่างทางตา เช่นเดียวกับโลกเสียง ซึ่งเป็นสิ่งที่ดังเวลาที่ปรากฏทางหู

การที่จะเป็นผู้ที่มีสติ สามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจจนชำนาญได้ อย่าลืม ต้องเป็นผู้ที่สะสมบุญในขณะนี้ เพื่อในอนาคตจะได้เป็นผู้ที่สะสมบุญมาแล้วในปางก่อน ที่จะให้สติเกิดบ่อย ๆ เอง ๆ ได้

สำหรับกามาวจรจิต ๕๔ ดวง เป็นอโสมนจิต ๓๐ ดวง และเป็นโสมนจิต ๒๔ ดวง

อโสมนจิตเป็นจิตที่ไม่ดีงาม เป็นจิตที่ไม่ประกอบด้วยโสมนเจตสิก ซึ่งมี ๒ จำพวก คือ เป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวง และเป็นเหตุกจิต ๑๒ ดวง

อเหตุกจิตไม่ใช่อกุศลจิต แต่ทั้งอกุศลจิตและอเหตุกจิตไม่ประกอบด้วย
โสภณเจตสิก สำหรับอเหตุกจิตนั้นไม่ประกอบทั้งโสภณเจตสิกและอกุศลเจตสิก
แต่สำหรับอกุศลจิต ๑๒ ดวง ประกอบด้วยอกุศลเจตสิก

เหตุที่จำแนกอกุศลจิต ๑๒ ดวง เป็นโลภมูลจิต ๘ เป็นโทสมูลจิต ๒ และ
เป็นโมหมูลจิต ๒ ตามลำดับนั้น ก็เพราะแยกตามเหตุที่ประกอบ คือ

โลภมูลจิตประกอบด้วยเหตุ ๒ คือ โลภเจตสิก ๑ และโมหเจตสิก ๑

โทสมูลจิตประกอบด้วยเหตุ ๒ คือ โทสเจตสิก ๑ และโมหเจตสิก ๑

แต่โมหมูลจิตประกอบด้วยเหตุเดียว คือ โมหเจตสิก

และการที่แสดงโลภมูลจิต ๘ ก่อนอกุศลจิตประเภทอื่นเพราะว่า ในทุกภพที่มี
การเกิดขึ้น มีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นและดับไป ภวังคจิตเกิดสืบต่อ ชวนวิถีแรกทาง
มโนทวารเป็นโลภมูลจิต มีความยินดีพอใจในภพที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนั้น จะรู้สึกตัว
หรือไม่รู้สึกตัวก็แล้วแต่ แต่ว่าทุกท่านที่เกิด ไม่ว่าจะเกิดเป็นในภูมิไหนทั้งสิ้น ย่อมมี
ความยินดีพอใจในการที่จะดำรงภพชาติอยู่ในภูมินั้น บางท่านอาจจะคิดว่า ถ้าเกิด
เป็นมนุษย์ก็น่าพอใจ หรือถ้าเกิดในสวรรค์ก็น่าเพลิดเพลินยินดีพอใจ แต่ตามที่ปรากฏ
ในอรรถกถา **อภิธัมมัตถวินิยัมมิกา** แสดงว่า

ถึงแม้ในภูมิอื่น เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้ว วิถีจิตแรกเป็นโลภมูลจิตทางมโนทวาร

ท่านผู้ฟังคงไม่ทราบ ว่า ถ้าไปเกิดในนรก หรือว่าเกิดเป็นเปรต หรือว่าเป็น
สัตว์ดิรัจฉาน จะมีความยินดีพอใจในภพภูมินั้น ๆ หรือเปล่า แต่ให้ทราบว่า หนีไม่พ้น
ความยินดีพอใจในการมีชีวิต ในการเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างไหนในขณะนั้น เพราะถ้า
เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ก็ไม่มีความรู้ความสามารถที่จะรู้หรือเข้าใจได้ว่า เป็นภูมิที่ไม่น่า
ปรารถนาเลย แต่เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีความยินดีพอใจในการเกิดขึ้น ในการ
เป็นอย่างนั้น มิฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายคงจะไม่รีบเร่ง ซึ่งบางทีก็เห็นความสนุกสนาน
การวิ่งเล่น แสดงให้เห็นว่า มีความยินดี มีความพอใจ แม้ว่าจะเป็นสัตว์ดิรัจฉาน

สำหรับความหมายของคำว่า มูล ควรที่จะได้ทราบด้วยว่า ธรรมดา โลกเจตสิกเป็นเหตุ โทสเจตสิกเป็นเหตุ โมหเจตสิกเป็นเหตุ ซึ่งเป็นอกุศลเหตุ และธรรมที่เป็นโสภณเหตุ ได้แก่ อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เป็นเหตุ

แต่เพราะเหตุใดอกุศลจิต ๑๒ ดวง จึงทรงแสดงว่า เป็นโลกมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ โมหมูลจิต ๒ ทำไมใช้คำว่า มูล ทำไมไม่ใช้คำว่า เหตุ ว่าเป็นโลกเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ

เพราะว่าถ้าใช้คำว่า เหตุ จะหมายความว่าถึงเจตสิก เนื่องจากโลกเจตสิกเป็น ตัวเหตุ โทสเจตสิกเป็นตัวเหตุ โมหเจตสิกเป็นตัวเหตุ แต่เมื่อเจตสิกซึ่งเป็นเหตุเหล่านี้ เกิดกับจิตซึ่งเป็นอกุศลธรรม จะทำให้ออกุศลธรรมเหล่านั้นเจริญยิ่งขึ้น งอกงามยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงใช้คำว่า มูล สำหรับอกุศลจิต ๑๒ ดวงว่า เป็นโลกมูลจิต โทสมูลจิต และโมหมูลจิต

ซึ่งข้อความใน **อัฐธสาสนี นิคมเปกกันท์** มีว่า

ชื่อว่ามูล โดยความหมายว่า เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เป็นแดนเกิด เป็นตัวให้ เกิด เป็นสมุฏฐาน เป็นที่บังเกิด

เวลาที่มีความยินดีพอใจเกิดขึ้น ก็รู้ว่าเจตสิกใดเป็นเหตุ เพราะจิตจะเกิดขึ้นได้ ต้องเกิดพร้อมกับเจตสิกหลายประเภท ไม่ใช่มีเจตสิกเพียงโลภะอย่างเดียว แต่จะต้อง มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยไม่น้อยกว่า ๗ ดวง และสำหรับจิตที่เป็นอกุศล ย่อมมีเจตสิก มากกว่า ๗

เพราะฉะนั้น เวลาที่โลกมูลจิตเกิดขึ้น แม้ว่าจะมีเจตสิกอื่น ๆ เกิดร่วมด้วย แต่ให้ทราบว่า เจตสิกซึ่งเป็นเหตุ เป็นมูลให้เกิดสภาพของจิตที่ยินดีพอใจในขณะนั้น เป็นเพราะโลกเจตสิกเป็นเหตุ และเป็นมูลสำคัญ อุปมาเหมือนกับรากแก้วของต้นไม้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ต้นไม้เติบโตเจริญขึ้น จนกระทั่งลึกลงและยากแก่การที่จะขุดถอนขึ้น ซึ่งก็ควรจะพิจารณาว่า เป็นความจริงไหม ในชีวิตประจำวัน โลกมูลจิตเกิดขึ้นบ่อย ๆ เกิดแล้วเกิดอีก และเป็นตัวเหตุ เป็นตัวมูลที่จะทำให้มีความยินดีพอใจ ไม่ว่าจะ

ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนกระทั่งเหมือนกับรากของต้นไม้ ซึ่งฝังลึกและทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตขึ้น เพราะได้โอชาจากดินและน้ำ

เพราะฉะนั้น ความยินดีพอใจที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ ซึมซาบทั่วไปทั้งราก ทั้งลำต้น ทั้งกิ่ง ทั้งใบ ทั้งดอก ในอารมณ์ทั้ง ๖ คือ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ซึ่งข้อความใน **สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ปฐมมหาจุลสูตร ข้อ ๒๐๖- ข้อ ๒๐๙** มีว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็น ปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้ง มวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้าง ๆ รากทั้งหมดนั้น ย่อมดูดโอชารสไปเบื้องบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้อ อย่างนั้น พึ่งเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความ พอดีเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย ประการอย่างนี้ ฯ

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องเหตุของทุกข์เนื่อง ๆ บ่อย ๆ เพื่อให้เข้าใจชัดว่า ทุกข์ทั้งหลายย่อมมาจากมูลรากสำคัญ คือ ตัณหา ซึ่งเป็นความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ

ขณะนี้ท่านผู้ฟังซึ่งผู้เป็นพุทธศาสนิกชนกำลังอยู่ใกล้พระรัตนตรัยหรือเปล่า

ธรรมมีเรื่องที่จะคิดได้หลาย ๆ อย่าง แม้แต่ในขณะที่กำลังฟังธรรม อาจจะคิดถึงเรื่องอื่น ๆ ประกอบก็ได้ เช่น ในขณะนี้อยู่ใกล้ หรือไม่ใกล้ ท่านผู้ฟังเห็นพระพุทธรูป อยู่ใกล้พระรัตนตรัยหรือยัง หรือว่าอยู่ใกล้เพราะมีพระพุทธรูปอยู่ใกล้ ๆ ถ้ามีพระพุทธรูปอยู่ใกล้เพื่อที่จะเตือนว่า อยู่ไม่ไกลพระรัตนตรัย แต่ไม่ได้มีโอกาสฟังพระธรรม จะถือว่าอยู่ใกล้ไหม มีตั้งไว้ให้เห็น แต่ไม่ได้ฟังพระธรรมเลย ย่อมไม่ถือว่าอยู่ใกล้ เพราะพระพุทธรูปเป็นแต่เพียงรูป

ในขณะที่กำลังฟังธรรม ถ้าจะย้อนระลึกถึงในสมัยอดีตที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี พระผู้มีพระภาคตรัสข้อความนี้กับพระภิกษุทั้งหลายเมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปี ซึ่งในยุคนี้สมัยนี้มีพระพุทธรูปอยู่ไม่ไกล แต่จะไม่มีประโยชน์เลยถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

เพราะฉะนั้น การที่อยู่ใกล้ คือ การไม่ลืมที่จะระลึกถึงพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และพิจารณาจนกระทั่งเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องยิ่งขึ้น จนกระทั่งพระสังฆรัตนะอยู่ที่ไหน นี่ก็เป็นสิ่งที่ควรจะต้องคิด

พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ สถิตเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏขณะไหน จะเป็นสังฆรัตนะในขณะนั้นได้ไหม

เพราะฉะนั้น สังฆรัตนะไม่จำเป็นที่จะต้องระลึกถึงบุคคลอื่นซึ่งอยู่ไกล แต่ว่าขณะใดก็ตามที่สถิตเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ นั้นเป็นทางเดียวที่จะทำให้บุคคลทั้งหลายเป็นสังฆรัตนะ

๑๐๓๗

การฟังพระธรรม ก็เพื่อให้เข้าใจและให้สติสามารถที่จะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับแต่ละท่านตามความเป็นจริงได้ แม้แต่โลกมุขจิตซึ่งเกิดบ่อยเป็นประจำตามเหตุตามปัจจัย ที่ได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด ที่จะให้เข้าใจลักษณะของโลกะ ที่จะให้เห็นโทษของโลกะ ที่จะให้เห็นความเป็นมูลรากของอกุศลทั้งหลาย ก็เพื่อให้สติสามารถระลึกถึงลักษณะของธรรมทั้งหลายที่ทรงแสดง รวมทั้งลักษณะของโลกะซึ่งมีมากในชีวิตประจำวันด้วย

เพราะฉะนั้น ขณะใดก็ตามที่สติไม่เกิด ก็เป็นเพราะมีเหตุปัจจัยให้อกุศลเกิดขึ้นเป็นโลกมุขจิตบ้าง หรือว่าโทสมุขจิตบ้าง หรือว่าโมหมุขจิตบ้าง แต่แม้ในขณะนั้น ๆ สติก็สามารถที่จะเกิดและระลึกถึงลักษณะของอกุศลนั้น เพื่อปัญญาจะได้รู้ชัดว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของอกุศลโดยประการต่าง ๆ ก็เพื่อที่จะให้เห็นโทษ และให้รู้ลักษณะของอกุศลนั้น ๆ

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ๆ

ทุกท่านฟังธรรมเพื่อที่จะให้ถึงอย่างนี้ คือ ขณะที่ทุกข์ทั้งหลายดับ แต่เมื่อยังดับไม่ได้ หรือว่ายังไม่มีเหตุสมควรที่จะให้ดับ ก็จะต้องพิจารณาจนกระทั่งเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ตั้งอยู่อย่างนั้น ที่นั้นบุรุษเอาจอบและภาชนะมา ตัดต้นไม้ที่โคนต้นแล้ว ขุดลงไป ครั้นขุดลงไปแล้ว ค่อยเอารากใหญ่เล็กแม่เท้า ก้านแผ่ขึ้น บุรุษนั้นพึงทอนต้นไม้เป็นท่อนเล็กท่อนใหญ่แล้ว พึงผ่า ครั้นผ่าแล้ว เจียกให้เป็นชิ้น ๆ ครั้นเจียกให้เป็นชิ้น ๆ แล้ว พึงฝึงลม ตากแดด ครั้นฝึงลม ตากแดดแล้ว พึงเอาไฟเผา ครั้นเอาไฟเผาแล้ว พึงทำให้เป็นเขม่า ครั้นทำให้เป็นเขม่าแล้ว พึงโปรยที่ลมแรง หรือลอยในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้นถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ถูกทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มีไม่เกิดอีกต่อไป แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๕

ฟังดูเหมือนกับว่า ให้ดับตัณหาซึ่งแสนที่จะดับยาก ถ้าจะเอาต้นไม้มาขุดราก ทำให้ท่อน ๆ แล้วผ่า ทำให้เป็นชิ้นเล็กๆ แล้วเอาไฟเผา ก็ไม่ยากที่จะกระทำได้ แต่ตัณหาซึ่งฝังรากลึกอยู่ในจิตใจซึ่งเป็นนามธาตุ ต้องเพราะการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงเท่านั้น จึงจะทำลายตัณหาออกได้เป็นประเภท คือ ต้องละตัณหาซึ่งเกิดพร้อมกับความเห็นผิดก่อน ไม่ใช่ว่าท่านผู้ฟังยังไม่เข้าใจอะไรเลย และก็เห็นโทษของตัณหา พยายามที่จะดับตัณหา โดยที่ไม่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม ต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ เพื่อที่จะได้ผลจริง ๆ คือ เพื่อที่จะรู้ได้ว่า ธรรมใดเป็นสิ่งที่ต้องละหรือดับก่อน มิฉะนั้นแล้วถ้าเพียรที่จะละตัณหา ย่อมไม่สามารถที่จะละตัณหาได้ ถ้าทราบใดที่ยังไม่ได้ละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน และยังไม่ประจักษ์ในความจริงที่เกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับอยู่ในขณะนี้ เพราะแม้แต่ผู้ที่เป็นทวดาก็ยังมีความเห็นผิด ความเข้าใจผิดในข้อปฏิบัติได้

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวตาสังยุต สัตตนิเวศนที่ ๓ สัตตนิเวศนที่ ๑
ข้อ ๕๖ มีข้อความที่เทวดาท่านหนึ่งสรรเสริญการละกามว่า

เทวดานั้น ครั้นยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กล่าวคาถาในสำนักของ
พระผู้มีพระภาคว่า

ภิกษุพึงมีสติเว้นรอบเพื่อละกามราคะ เหมือนบุรุษที่ถูกประหารด้วยหอก
มุ่งถอนเสีย และเหมือนบุรุษที่ถูกไฟไหม้บนศีรษะมุ่งดับไฟ ฉะนั้น ฯ

ฟังดูถ้าไม่พิจารณาก็คงจะสรรเสริญตามว่า เป็นสิ่งที่ควรกระทำ แต่ข้อความใน
สารัตถปกาสินี อรรถกถา อธิบายว่า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า

คาถาที่เทวดานี้นำมาตั้งไว้ทำอุปมาให้มั่นคง ถือเอาประโยชน์ได้นิดหน่อย
แม้เธอจะกล่าวช้า ๆ ชาก ๆ ก็เพราะคาถานี้ เทวดากล่าวถึงการละโดยการข่ม
กามราคะเท่านั้น ก็กามราคะอันมรรคยังไม่ทำลายตราบใด ตราบนั้นก็ยังมีการ
ตามผูกพันเรื่อยไป เพราะเหตุนี้เราจะถือเอาความอุปมานั้นนั้นแหละดังนี้ เมื่อจะ
ทรงเปลี่ยนเทศนาแสดงด้วยสามารถแห่งปฐมมรรค (คือ โสตาปัตติมรรค) จึงตรัส
พระคาถาที่ ๒ (ข้อที่ ๕๗) ว่า

ภิกษุพึงมีสติเว้นรอบเพื่ออันละสักกายทิฏฐิ เหมือนบุรุษถูกประหารด้วยหอก
และเหมือนบุรุษที่ถูกไฟไหม้บนศีรษะ ฉะนั้น

แสดงให้เห็นว่า ถ้ามุ่งที่จะดับกามราคะ คือ โลภะ โดยที่ไม่อบรมเจริญ
สติปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้
เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ก็กามราคะอันมรรคยังไม่ทำลายตราบใด ตราบนั้น
ก็ยังมีการตามผูกพันเรื่อยไป นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ให้เห็นถึงความลึกซึ้งของโลกเหตุ
ซึ่งเป็นมูล เป็นตัวที่จะทำให้อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญ เพราะว่าเป็นสภาพที่ยินดี
เพลิดเพลิน และเห็นความน่าพอใจในสิ่งที่ปรากฏ

ท่านผู้ฟังควรจะทราบว่ ในชีวิตประจำวันจะรู้ได้อย่างไรว่าขณะไหนเป็นโลภะ
พูดถึงชื่อว่า โลภะ และรู้ลักษณะของโลภะ แต่เวลาใดบ้างที่โลภะกำลังเกิดขึ้นเป็นไป

ถ้าไม่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด โลกะก็อยู่ในตำรา แต่ถ้าพิจารณาจะทราบได้ว่า โลกะมีอยู่เกือบจะทุกขณะในชีวิตประจำวัน ซึ่งข้อความใน **อภิสสาสนี นิคมเปกัณท์** จะแสดงให้เห็นว่า ลักษณะของโลกะเป็นอย่างไรในชีวิตประจำวัน

ชื่อว่าความกำหนัด เนื่องด้วยความยินดี

ขณะไหนที่รู้สึกยินดี หรือพอใจ ขณะนั้นเป็นลักษณะของโลกะปรากฏให้เห็นว่าเป็นโลกะ

ชื่อว่าความกำหนัดนัก โดยความหมายว่า ยินดีรุนแรง

ทุกท่านย่อมทราบได้เวลาที่เกิดดีใจอย่างมาก ขณะนั้นก็เป็นลักษณะของความกำหนัดนัก

ชื่อว่าความคล้อยตามอารมณ์ เพราะยังสัตว์ทั้งหลายให้คล้อยตามไปในอารมณ์ทั้งหลาย

นี่เป็นสิ่งที่ควรจะต้องสังเกตและทราบได้ว่า ไม่ว่าท่านจะเห็นอะไร ไม่ได้ถึงสิ่งที่ปรากฏทางตาเลย ถ้าเห็นต้นไม้ก็นึกถึงเรื่องต้นไม้ นั่น ถ้าเห็นดอกไม้ก็นึกถึงเรื่องดอกไม้ นั่น ถ้าเห็นเสื้อผ้าก็นึกถึงเรื่องเสื้อผ้า นั่น ถ้าเห็นอาหารก็นึกถึงเรื่องอาหาร นั่น ถ้าได้กลิ่นอะไรก็นึกถึงเรื่องของกลิ่นนั้น ถ้าได้ยินเสียงอะไรก็นึกถึงเรื่องของเสียงนั้น ไม่ว่าอะไรจะกระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จิตที่คล้อยตามไปในสิ่งที่ปรากฏในขณะนั้นเป็นโลกมูลจิต

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ไม่มีทางที่จะยับยั้งโลกมูลจิตได้ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น

ขณะนั้นกำลังคล้อยตามอารมณ์ที่ปรากฏหรือเปล่า คล้อยไปแล้ว ไม่ทันจะรู้ตัวเลย แต่สติปัฏฐานสามารถจะเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏอย่าลืม ไม่มีอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดที่เจาะจงจะรู้ แม้แต่ลักษณะของโลกะ ซึ่งขณะใดที่สติปัฏฐานไม่เกิด ขณะนั้นคล้อยตามอารมณ์ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อยู่เรื่อย ๆ

เมื่อลักษณะของโลภะขั้นนี้ไม่ปรากฏ การที่สติปัฏฐานจะระลึกรู้ลักษณะของโลภะขั้นนี้จึงเป็นสิ่งที่ไปไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าโลภะเกิดแล้ว คล้อยตามอารมณ์ที่ปรากฏแล้วขณะที่หลงลืมสติ เพราะฉะนั้น ขณะที่สติ ไม่ใช่พยายามจะไปจับโลภะที่คล้อยตามอารมณ์ เพราะว่าลักษณะของโลภะที่คล้อยตามอารมณ์นั้นไม่ปรากฏ แต่ว่าลักษณะของอารมณ์กำลังปรากฏ ทางตามีสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางหู ดังกำลังปรากฏ ทางจมูกถ้ามีกลิ่น กลิ่นปรากฏ ทางลิ้นรสปรากฏ ทางกาย เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หรือตึงไหวนปรากฏ ไม่ต้องห่วงกังวลเรื่องโลภะซึ่งคล้อยตามไป แต่ว่าขณะที่สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และศึกษาที่จะรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมที่ปรากฏ ขณะนั้นเป็นการอบรมเจริญปัญญา จนกว่าลักษณะของสภาพธรรมอื่น ๆ จะปรากฏให้รู้

เมื่อลักษณะของสภาพธรรมอื่น ๆ ปรากฏให้รู้ ก็จะต้องศึกษารู้ในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน รู้ในลักษณะสภาพที่เป็นนามธรรม หรือรูปธรรมของสภาพธรรมนั้น ๆ ยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ จนกว่าปัญญาจะคมกล้า

สำหรับลักษณะต่อไป

ชื่อว่าความยินดี ด้วยอรรถว่า พอใจ อธิบายว่า ทำให้อยาก

สิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเป็นทีพอใจ จะไม่ต้องการสิ่งนั้น ไม่อยากได้สิ่งนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ถ้ามีสิ่งที่พอใจ ผลคือ อยากได้สิ่งนั้น เพราะเป็นสิ่งที่พอใจ

ชื่อว่าความเพลิดเพลิน ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุให้สัตว์เพลิดเพลินอยู่ในภพใดภพหนึ่ง หรือเพลิดเพลินเอง

ไม่มีใครอยากจากโลกนี้ไป ไซ้ใหม่ เพราะว่าเพลิดเพลินอยู่ในโลกนี้ แสดงให้เห็นว่า ที่ไม่อยากจะไปเพราะยังเพลิดเพลินอยู่ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นภพไหนทั้งสิ้น ชื่อว่าความเพลิดเพลิน ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุให้สัตว์เพลิดเพลินอยู่ในภพใดภพหนึ่ง

ที่ชื่อว่าความสยบ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุให้สัตว์สยบ โดยที่เป็นกิเลสมีกำลัง

มีใครอยากจะทำอะไรสักอย่าง มีนักสู้ใหม่ สู้กับใครไม่สู้จะพยายามสู้กับโลกะ ผลคือแพ้ เพราะ ที่ชื่อว่าความสยบ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุให้สัตว์สยบ โดยที่เป็นกิเลสมีกำลัง

รับประทานอาหารไม่อร่อยจะทำอย่างไร กิเลสมีกำลังที่จะทำให้ปรุงให้อร่อย ลองนึกว่า จะรับประทานอาหารที่ไม่อร่อยไปเรื่อย ๆ ได้ไหม จะชนะโลกะหรือโลกะมีกำลังที่จะทำให้สยบ คือ แพ้ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ธรรมชาติใดเป็นธรรมชาติที่มีกำลัง มีแรง ย่อมเป็นฝ่ายชนะ เพราะฉะนั้นโลกะเป็นธรรมชาติ ที่ชื่อว่าความสยบ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุให้สัตว์สยบ โดยที่เป็นกิเลสมีกำลัง

ที่ชื่อว่าความหมกมุ่น ด้วยอำนาจที่กลืนเอาไปเสียเสร็จสิ้น

ในวันหนึ่ง ๆ ทุกท่านหมกมุ่นด้วยโลกะ กลืนเอาไปหมดในวันหนึ่ง ๆ กลืนเอาไปเสียเสร็จสิ้น จริงไหม ท่านที่ชอบการละเล่นชนิดหนึ่งชนิดใด เวลาของท่านในวันนั้นไม่ค่อยจะได้ทำอะไรที่เป็นประโยชน์ เพราะ ที่ชื่อว่าความหมกมุ่น ด้วยอำนาจที่กลืนเอาไปเสียเสร็จสิ้น ในวันหนึ่ง ๆ เวลาส่วนมากใช้ไปด้วยโลกะ

ที่ชื่อว่าความใคร่ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุให้สัตว์มุ่งหวังอย่างยิ่ง

ที่ชื่อว่าความข้องอยู่ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุให้สัตว์ติดอยู่

ไม่ไปไหนเลย นอกจากติดอยู่ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ไม่ไปถึงรูปฌาน อนุฌาน หรือโลกุตตระ เพราะยังติดอยู่

ที่ชื่อว่าความจมอยู่ โดยความหมายว่า จมลง

โลกะไม่ได้ทำให้ลอยขึ้น แต่ว่ายิ่งมีมาก ก็ยิ่งจมลงทุกที

ที่ชื่อว่าธรรมชาติผู้คร่ำมา เกี่ยวกับการชักมา ดังที่ตรัสไว้ว่า ธรรมชาติผู้คร่ำมา ย่อมดึงบุรุษไปรอบ เพื่อความผุดขึ้นแห่งภพนั้น ๆ นั้นเอง

ที่ชื่อว่าธรรมชาติผู้หลอกลวง โดยความหมายว่า ล่อสัตว์ไว้

ที่ชื่อว่าธรรมชาติผู้ยังสัตว์ให้เกิด โดยความหมายว่า เป็นเหตุให้สัตว์เกิดอยู่ในวัฏฏะ ดังที่ตรัสไว้ว่า ตัณหาย่อมยังบุรุษให้เกิด จิตของสัตว์นั้นย่อมพล่านไป

ที่ชื่อว่าธรรมชาติอันร้อยรัด โดยความหมายว่า สืบต่อไว้ จริงอยู่ธรรมชาตินี้ ย่อมร้อยรัด คือ สืบต่อสัตว์ไว้ในวัฏฏะด้วยอำนาจจิตและปฏิสนธิ เหมือนดังช่างทอเอาท่อนผ้าเก่าทอผ้าเก่าไว้ ฉะนั้น

ถ้าตราบไดยังมีโลภะอยู่ ไม่มีวันที่จะพ้นไปจากสังสารวัฏฏ์ได้ จะต้องมีการตาย และเกิดอีก ๆ อยู่เรื่อย ๆ

นี่เป็นเพียงลักษณะบางประการของโลภะ ซึ่งข้อความในอรรถกถาและในพระไตรปิฎกแสดงไว้มาก แต่จะขอกล่าวถึงเพียงบางประการ

ชื่อว่าวิสตติกา ด้วยอรรถว่า มีรากเป็นพิษ

ชื่อว่าวิสตติกา ด้วยอรรถว่า มีผลเป็นพิษ

ชื่อว่าวิสตติกา ด้วยอรรถว่า มีการบริโภคเป็นพิษ

ก็หรือว่าตัณหานั้นแผ่ไป ชื่อว่าวิสตติกา ด้วยอรรถว่า แผ่ไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรม ตระกูล คณะ

ที่ชื่อว่าธรรมชาติเป็นเพื่อนสอง โดยความหมายว่า เป็นสหายโดยไม่ยอมให้เจยได้ จริงอยู่ ตัณหานี้ย่อมไม่ให้เหล่าสัตว์เจยในวัฏฏะ ย่อมทำให้ภริมย์อยู่ดุจสหายรักในที่ ๆ ไปแล้ว ๆ ด้วยเหตุนี้จึงตรัสไว้ว่า บุรุษมีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปอยู่ สุขความเป็นอย่างนี้และความเป็นอย่างอื่นสิ้นกาลนาน ย่อมไม่ผ่านพ้นสังสารไปได้

อย่าลืม ไม่เคยอยู่คนเดียว เพราะว่ามีเพื่อนอีกคนหนึ่งที่อยู่ด้วย ใกล้ชิดที่สุดไม่ห่างเลย คือ โลภะ จริงหรือเปล่า อยู่ที่ไหนก็ได้ ที่เข้าใจว่าอยู่คนเดียว ลองคิดดูว่า ในขณะนั้นใจนึกถึงอะไรบ้าง นึกถึงใครบ้าง นึกถึงเรื่องอะไรบ้าง จะกล่าวว่าอยู่คนเดียวได้อย่างไร เพราะฉะนั้น โภกมุลจิตไม่เคยจากไปไกลเลย อยู่ใกล้เคียงตลอดเวลาในสังสารวัฏฏ์

๑๐๓๘

ที่ชื่อว่าความเยื่อใย เนื่องด้วยความเสนาหา

ที่ชื่อว่าความห่วงใย ด้วยอรรถว่า ห่วงใยด้วยอำนาจกระทำความอาลัย

ในวันหนึ่ง ๆ ห่วงใยอะไรบ้าง บางครั้งนึกขึ้นมาว่า ห่วงนั้น ห่วงนี้ หายไปหรือเปล่า อยู่ที่ไหน ในขณะนั้น ถ้าไม่มีความอาลัย คือ ไม่มีความพอใจ ไม่มีความติดข้องในสิ่งนั้น ย่อมไม่ห่วง ฉะนั้น ทุกท่านเวลาเกิดความห่วงขึ้นให้ทราบว่า ในขณะนั้นเป็นลักษณะหนึ่งของโลกะ

ถ้าจะรู้ลักษณะของโลกะ ก็รู้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งปรากฏให้เห็นโดยลักษณะต่าง ๆ กัน บางครั้งปรากฏเป็นความเยื่อใยด้วยอำนาจของความเสนาหา มีเยื่อใย ยังมีการคิดถึง หรือว่ายังมีการผูกพันอยู่ในขณะใด ในขณะนั้นเป็นลักษณะของอกุศลจิตซึ่งเกิดพร้อมกับโลกเจตสิกที่เป็นมูล ทำให้มีความติด มีความพอใจ มีความเพติดเพติด ผูกพันเพิ่มขึ้น

ที่ชื่อว่าความผูกพัน ด้วยอรรถว่า ผูกพันไว้ในอารมณ์เฉพาะแต่ละอย่าง ๆ อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าความผูกพัน หรือพวกพ้องเฉพาะ แม้ด้วยอรรถว่า เป็นพวกพ้องเฉพาะแต่ละอย่าง โดยความหมายว่าเป็นญาติ

ผูกหลายอย่างใช้ไหม ผูกกับเพื่อนก็มี ผูกกับญาติก็มี เพราะฉะนั้น ก็เป็นลักษณะอาการต่าง ๆ ของโลกะ

เพราะขึ้นชื่อว่าพวกพ้อง ที่จะเสมอด้วยกับต้นหาย่อมไม่มีแก่สัตว์ทั้งหลาย โดยความหมายว่า อาศัยกันอยู่เป็นประจำ

ที่ชื่อว่าการหวัง เพราะหวังอารมณ์ทั้งหลาย ความว่า เพราะท่วมทับและเพราะบริโภคไม่เข้าถึงความอิมเสียเลย

ทุกท่านมีความหวังทุกวัน ขณะนั้นเป็นลักษณะของโลกะ ซึ่งไม่หมดหวัง
ใช่ไหม ได้มาแล้วก็หวังอื่นต่อไป หวังอื่นต่อไป เพราะฉะนั้น ก็ไม่เข้าถึงความอิม
เสียเลย

ที่ชื่อว่าธรรมาติผู้กระชิบ (ขับไป) ด้วยอรรถว่า ยังสัตว์ทั้งหลายให้กระชิบ
อย่างนี้ว่า นี่ของฉัน ๆ

มากไหม ของฉัน ขณะนั้นโลกะทั้งนั้น ไม่เคยปล่อยไปเลย นี่ของฉัน ๆ
ขณะใด ขณะนั้นเป็นลักษณะของโลกมูลจิต

คำว่าธรรมาติเป็นเหตุขมซานไป อธิบายว่า สัตว์ทั้งหลายเที่ยวระริกไปจุจ
พวกสุนัขชอกแซกถามไปในที่อื่นเป็นที่ตั้งแห่งลามด้วยตัณหาใด นั่นเป็นชื่อแห่งตัณหา
ระริกไปนั้น

ขณะใดที่ถามถึงอะไร มุ่งหวังลามในที่ไหน เพื่อแสวงหาให้ได้มา ตลอดเวลา
ทั้งหมดนั้นเป็นโลกมูลจิตที่ทำให้ขมซานไป ชอกแซกถามไปในที่อื่นเป็นที่ตั้งแห่งลาม
ทั้งหลาย

ชื่อว่าอาวรณ์ ด้วยอรรถว่า กางก้นกุศลธรรมทั้งหลาย

ชื่อว่าตัณหาเหมือนเถาวัลย์ ด้วยอรรถว่า เปรียบดังเถาวัลย์ โดยความหมาย
ว่า พันไว้รอบ

ชื่อว่าเหตุแห่งทุกข์ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุแห่งทุกข์นั้นแหละ

ชื่อว่าแดนเกิดแห่งทุกข์ ด้วยอรรถว่า ทุกข์นั้นเกิดจากนี้

ถ้าทุกท่านจะพิจารณาหาดูให้ทั่วว่า ความทุกข์ทั้งหมดเกิดมาจากอะไร ก็จะได้
ทราบ ว่า ทุกข์ทั้งหมดเกิดจากตัณหา

ที่ชื่อว่าบ่วง ด้วยอรรถว่า เปรียบเหมือนบ่วง โดยความหมายว่า ผูกไว้จุจบ่วง
แห่งมาร ชื่อว่าบ่วงแห่งมาร

ชื่อว่าเบ็ด ด้วยอรรถว่า เปรียบเหมือนเบ็ด โดยความหมายว่า ขย่อนออก
ยาก

สิ่งที่กลืนเข้าไปแล้ว ถ้าจะให้ออกมา ก็ยากที่จะออก โดยเฉพาะเป็นสิ่งที่พอใจ ย่อมไม่อาจที่จะทำให้ขย้อนออกมาได้เลย

ดุจเบ็ดแห่งมาร ชื่อว่าเบ็ดแห่งมาร สัตว์ผู้ถูกตัณหาครอบงำแล้ว ย่อมไม่ก้าวล่วงวิสัยแห่งมาร มารย่อมวางอำนาจเหนือสัตว์เหล่านั้น

แม่น้ำคือตัณหา โดยความหมายว่า ไหลไป ชื่อว่าตัณหาเหมือนแม่น้ำ

ชายคือตัณหา โดยความหมายว่า คลุมไว้ ชื่อว่าตัณหาเหมือนชาย

สุนัขทั้งหลายเขาเอาเชือกผูกล่ามไว้ ย่อมนำไปสู่ที่ตามประสงค์ ฉันทิ แม้สัตว์ทั้งหลายที่ตัณหาล่ามไว้ ก็เหมือนฉันทิ เหตุฉนั้น ตัณหาจึงชื่อว่าเชือกผูก โดยอรรถว่า เปรียบเหมือนเชือกผูก โดยความหมายว่า มัดไว้แน่น

สมุทรคือตัณหา โดยความหมายว่า ให้เต็มได้โดยยาก ชื่อว่าตัณหาเหมือนสมุทร

ถึงแม้ว่าตัณหาจะมีลักษณะอาการต่าง ๆ ที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน แต่ประมวลลักษณะของโลกเจตสิกได้ว่า

อารมณ์คนทนทุกข์โศก มีความยึดอารมณ์ เป็นลักษณะ ดุจลิงติดตัง

เจตสิกหรือสภาพธรรมทั้งหลายมีลักษณะที่ปรากฏให้รู้ได้ และมีกิจการงานเฉพาะของเจตสิกแต่ละอย่าง เจตสิกใดเกิดขึ้นก็มีลักษณะและมีกิจการงานของเจตสิกนั้น ๆ ไม่ใช่เกิดขึ้นเฉย ๆ โดยที่ไม่มีกิจการงาน เพราะฉะนั้น แม้โลภะก็มีลักษณะ คือมีการยึดอารมณ์เป็นลักษณะ ดุจลิงติดตัง แทะออกยากไหมเวลาให้เห็นลิงติดตัง และพยายามจะแกะ ก็เหมือนทุกท่านที่กำลังติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ และพยายามที่จะแกะออก แต่ก็ออกยาก

สำหรับกิจการงานของโลกเจตสิก

อภิสงฺครโส มีความข้องอย่างยิ่ง เป็นรสะ คือ เป็นกิจ ดุจชิ้นเนื้อที่ขัดไปบนกระเบื้องอันร้อน

อปริจจาคปจจุปฏฐาโน มีการไม่ละไป เป็นปัจจุปัฏฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ ดูการติดสื้ที่หยอดน้ำมัน

สโยชนิยธมฺเมสุ อสฺสาททสฺสนปทฏฐาโน มีความเห็นความสำราญในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ซึ่งเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง เป็นปทัฏฐาน

นี่คือลักษณะ ๔ ของโลภะ คือ มีความยึดอารมณ์เป็นลักษณะ มีความข้องอย่างยิ่งเป็นรสะ คือ เป็นกิจ มีการไม่ละไปเป็นปัจจุปัฏฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ และมีความเห็นความสำราญในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ เป็นปทัฏฐาน

สำหรับลักษณะของโลภเจตสิกที่ว่า อารมฺมณคฺคฺชน ลกฺขณํ มีความยึดอารมณ์เป็นลักษณะ ดูจลึงติดตัง ขอกกล่าวถึงข้อความโดยตรงในพระไตรปิฎก คือ ใน **สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค มกฺกกฺกุสฺสูตร** ข้อ ๗๐๑ - ข้อ ๗๐๓ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลาย มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถิ่นแห่งขุนเขาชื่อหิมพานต์อันไปได้ยาก ขรุขระ ไม่เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิง ทั้งของหมู่มนุษย์ มีอยู่

ท่านผู้ฟังคงจะทราบว่ ภูเขาหิมาลัย ซึ่งในพระไตรปิฎกใช้คำว่า หิมพานต์ เป็นเทือกเขาที่ยาวสลบซับซ้อน และมีมาในอดีตกาลเนิ่นนาน เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงเปรียบเทียบเรื่องของธรรมทั้งหลายกับถิ่นต่าง ๆ ในภูเขาหิมาลัย ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ถิ่นแห่งขุนเขาชื่อหิมพานต์อันไปได้ยาก ขรุขระ ไม่เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิง ทั้งของหมู่มนุษย์ มีอยู่ ถิ่นแห่งขุนเขาชื่อหิมพานต์อันไปได้ยาก ขรุขระ แต่เป็นที่เที่ยวของฝูงลิงเท่านั้น ไม่ใช่ของหมู่มนุษย์ มีอยู่

คือ มีภูมิภาคหลายแห่ง ทั้งที่ขรุขระไม่เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิงและของมนุษย์ และในบางตอนบางส่วนก็เป็นทีที่เที่ยวไปของฝูงลิงเท่านั้น แต่ไม่ใช่ที่เที่ยวไปของมนุษย์

ภูมิภาคแห่งขุนเขาชื่อหิมพานต์ ราบเรียบ น่ารื่นรมย์ เป็นที่เที่ยวไปทั้งของ
ฝูงลิง ทั้งของหมู่มนุษย์ มีอยู่ ณ ที่นั้น พวกพรานวางดั่งไว้ในทางเดินของฝูงลิง
เพื่อดักลิง ในลิงเหล่านั้น ลิงเหล่าใดไม่โง่ ไม่ลอกแลก ลิงเหล่านั้นเห็นดั่งนั้น
ย่อมหลีกเลี่ยงออกห่าง ส่วนลิงโง่ ลอกแลก

อย่าลืมคิดถึงตัวท่านผู้ฟังด้วย แทนที่จะคิดถึงแต่ลิง

ส่วนลิงโง่ ลอกแลก ลิงตัวนั้นเข้าไปใกล้ดั่งนั้น เอามือจับ มือก็ติดดั่ง
มันจึงเอามือข้างที่สองจับด้วยคิดว่า จักปลดมือออก มือข้างที่สองก็ติดดั่งอีก มันจึง
เอาเท้าจับด้วยคิดว่า จักปลดมือทั้งสองออก เท้าก็ติดดั่งอีก มันจึงเอาเท้าข้างที่สอง
จับด้วยคิดว่า จักปลดมือทั้งสองและเท้าออก เท้าที่สองก็ติดดั่งอีก มันจึงเอปากกัด
ด้วยคิดว่า จักปลดมือทั้งสองและเท้าทั้งสองออก ปากก็ติดดั่งอีก ลิงตัวนั้นถูกตรึง
๕ ประการอย่างนี้แล นอนถอนใจถึงความพินาศยุบยับแล้ว อันพรานจะพึงกระทำได้
ตามความปรารถนา พรานแทงลิงตัวนั้นแล้วจึงยกขึ้นไว้ในที่นั้นเอง ไม่ละทิ้ง หลีกไป
ตามความปรารถนา ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรื่องลิงเที่ยวไปในถิ่นอื่นอันมิใช่ที่ควรเที่ยว
ไป ย่อมเป็นเช่นนี้แหละ.

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละ เธอทั้งหลายอย่าเที่ยวไปในอารมณ
อื่นอันมิใช่โคจร เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในอารมณอื่นอันมิใช่โคจร มารจักได้ช่อง
มารจักได้อารมณ ก็อารมณอื่นอันมิใช่โคจรของภิกษุคืออะไร คือ กามคุณ ๕
กามคุณ ๕ เป็นไฉน คือ รูปที่พึงรู้ด้วยจักขุอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก
ชักให้ใคร่ ขวนให้กำหนด เสียงที่พึงรู้ด้วยหู ... กลิ่นที่พึงรู้ด้วยจมูก ... รสที่พึงรู้ด้วย
ลิ้น ... โผฏฐัพพะที่พึงรู้ด้วยกายอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ชักให้ใคร่
ขวนให้กำหนด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนามอื่นอันมิใช่โคจรของภิกษุ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในอารมณซึ่งเป็นของบิดาตน
อันเป็นโคจร เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในอารมณซึ่งเป็นของบิดาตนอันเป็นโคจร
มารจักไม่ได้ช่อง มารจักไม่ได้อารมณ ก็อารมณอันเป็นของบิดาตน อันเป็นโคจรของ
ภิกษุคืออะไร คือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อม
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและ

โถมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโถมนัสในโลกเสีย ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่คือการปฏิบัติที่เป็นของ บิณฑิตอันเป็นโคจรของภิกษุ

จบ สูตรที่ ๗

ไม่ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงเรื่องอะไร ก็จะต้องตรัสถึงการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ดับกิเลสได้ แม้ว่าจะเป็นสิ่งซึ่งด้อย แต่ก็สามารถที่จะอบรมให้เจริญขึ้นทีละเล็กทีละน้อย

ถ. ผมสงสัยที่เทวดาทูลพระผู้มีพระภาคว่า การเห็นโทษของกาม อุปมาเหมือนถูกแทงด้วยหอก หรือไฟกำลังไหม้บนศีรษะ นี่ก็เห็นโทษของโลภะ ก็น่าจะถูก แต่ทำไมพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ต้องละทิฏฐีก่อน

ส. โสตาปัตติมรรคจิตดับสักกายทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิทั้งหมด ถ้าจะดับกาม คือ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ต้องเป็นพระอนาคามีบุคคล และถ้าดับโลภะหมดแม้ในภพ ในความเป็นอยู่ ก็ต้องเป็นพระอรหันต์ คือ อรหัตตมรรคจิตเท่านั้นที่จะดับได้ ไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ก่อน ต้องเป็นพระโสดาบันบุคคลก่อน

ถ. ใช่ ต้องเป็นไปตามลำดับขั้น แต่ว่าก่อนที่จะละสักกายทิฏฐิ ต้องเห็นโทษของกามก่อนหรือเปล่า

ส. ใช่

ถ. ในเมื่อจำเป็นต้องเห็นโทษของกาม คำพูดของเทวดาก็น่าจะถูก

ส. ใครจะรู้ว่าเทวดานั้นคิดอย่างไร เพราะถ้ามีบุคคลหนึ่งกล่าวว่า ภิกษุพึงมีสติเว้นรอบเพื่อละกามราคะ เหมือนบุรุษผู้ถูกประหารด้วยหอกมุ่งถอนเสีย และเหมือนบุรุษที่ถูกไฟไหม้บนศีรษะมุ่งดับไฟ

ฟังดูก็น่าเชื่อ น่าสรรเสริญอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่เห็นโทษของกามราคะ และเตือนให้ภิกษุมีสติเว้นรอบเพื่อที่จะละกามราคะ แต่ใครเป็นผู้รู้ว่า เทวดาท่านนั้นคิดอย่างไร ซึ่งในอรรถกถากล่าวว่า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า คาถาที่เทวดานี้นำมาตั้งไว้ทำอุปมาให้มันคง ถือเอาประโยชน์ได้นิดหน่อย แม้เธอจะกล่าวซ้ำ ๆ ซาก ๆ

เวลานี้ถ้าใครจะบอกท่านผู้ฟังว่า ให้ละโลภะ โลภะมีโทษมาก นำมาซึ่งความทุกข์ทั้งปวง เป็นมูลเหตุของอกุศลธรรมทั้งหลาย จะทำให้อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญขึ้น มีวิบากเป็นทุกข์ สารพัดที่จะแสดง สามารถที่จะดับกามราคะได้จริง ๆ หรือเปล่า หรือว่าต้องตามลำดับ เพราะพระผู้มีพระภาคทรงดำริต่อไปว่า

ก็เพราะคาถานี้ เทวดากล่าวถึงการละโดยการข่มกามราคะเท่านั้น ก็กามราคะอันมรรคยังไม่ทำลายตราบใด ตราบนั้นก็ยังมีการตามผูกพันเรื่อยไป

นี้แสดงถึงความลึกเหนียวแน่นของความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภุชัพพะทั้งหลาย คิดว่าชาตินี้จะได้ แต่ว่าไม่ได้ ถ้าโศตปัตติมรรคจิตไม่เกิด สกทาคามิมรรคจิตไม่เกิด อนาคามิมรรคจิตไม่เกิด ไม่มีหนทางอื่นที่จะละกามราคะได้

สำหรับลักษณะของโลภะที่เป็นอาการปรากฏ คือ อปริจจาคปจฺจุปฏฐาโน มีการไม่ละไป เป็นปัจจุပ္ปฐฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ ดูการติดสืบทอดน้ำมัน

ขอกล่าวถึงชาดกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า การไม่บริจจาคเป็นอย่างไร เวลาที่โลภะเกิดขึ้นแล้ว มีการไม่บริจจาคเป็นอาการปรากฏ

ในครั้งนั้นท่านพระอานนท์เป็นคนรับจ้างตักน้ำ สมบัติที่มีอยู่ก็มีเพียงเงินครึ่งมาสก ซึ่งซ่อนไว้ใต้แผ่นอิฐที่กำแพงประตูเมืองด้านหนึ่ง เมื่อมีงานมหรสพในเมือง ภรรยาของท่านก็คะยั้นคะยอให้ไปเที่ยวและถามว่า มีเงินพอที่จะไปเที่ยวงานมหรสพบ้างหรือเปล่า ซึ่งท่านก็ตอบว่า มีอยู่เพียงครึ่งมาสกและซ่อนไว้ใกล้ถึง ๑๒ โยชน์ ภรรยาบอกให้ไปเอา และบอกว่าแม้ตัวภรรยาเองก็เก็บเงินไว้ได้ครึ่งมาสกเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น เมื่อรวมกัน ๒ คน ก็ได้ ๑ มาสก ซึ่งก็พอที่จะซื้อเมล็ดของหอม หรือ
สุราเครื่องดื่มได้

ท่านพระอานนท์ในครั้งนั้นซึ่งเป็นคนรับจ้างตักน้ำ ก็ได้เดินตากแดดไปเพื่อที่จะ
ไปเอาเงินที่ซ่อนไว้ที่แผ่นดินใต้กำแพง ในขณะที่นั้นก็คิดถึงเรื่องที่จะไปเที่ยวให้สนุก
ก็ร้องเพลงไปด้วย เวลาที่ผ่านลานพระราชวัง พระเจ้าอุทัย พระเจ้ากรุงพาราณสีเห็น
คนรับจ้างตักน้ำคนนี้ร้องเพลงเดินฝ่าแดดไป ก็สงสัยว่าอะไรที่ทำให้เขามีความสุข
เพราะฉะนั้น ก็ตรัสถามถึงเหตุที่ทำให้เขารู้สึกเป็นสุขทั้ง ๆ ที่แดดก็ร้อนออกอย่างนั้น
ซึ่งเขาก็ตอบว่า เขาไม่รู้สึกถึงความร้อนของแดดเลย เพราะว่าเขากำลังทำสิ่งที่เขา
ปรารถนาอย่างเหลือเกิน คือ การไปเอาเงินสำหรับจะไปเที่ยวงานมหรสพ

พระราชาก็ตรัสถามว่า เรามีเงินอยู่เท่าไร มีประมาณถึงแสนหรือที่จะไปเอา
เมื่อทรงทราบว่าเรามีเงินเพียงครึ่งมาสกเท่านั้น ก็ตรัสว่า ไม่ต้องเดินตากแดดไปเอา
ไกลถึง ๑๒ โยชน์ พระองค์จะประทานเงินครึ่งมาสกนั้นให้ ซึ่งเขาก็ตอบว่า รู้สึกดีใจ
มากที่จะได้เงิน ๑ มาสก เพราะว่าพระเจ้าแผ่นดินจะประทานให้ครึ่งมาสก รวมทั้งของ
เขาเองอีกครึ่งมาสก เพราะฉะนั้น เขาก็ดีใจที่เขาจะได้เงิน ๑ มาสก

พระเจ้าแผ่นดินเห็นว่า ทำอย่างไรเขาก็ไม่ละ คือ ไม่บริจาคน ไม่สละเงิน
ครึ่งมาสกของตน ก็จึงเพิ่มขึ้นให้อีกเป็น ๒ มาสก ๓ มาสก ๔ มาสก ๕ มาสก
มากขึ้นไป เขาก็ไม่ยอม แม้ได้จากพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็ต้องไปเอาเงินครึ่งมาสกซึ่งฝัง
ไว้ใต้แผ่นดินที่กำแพงเมือง จนกระทั่งพระเจ้าอุทัยจะประทานตำแหน่งเศรษฐีให้ เขาก็
ยังไม่ยอมสละเงินครึ่งมาสกซึ่งฝังไว้

ในที่สุดพระเจ้าอุทัยก็ตรัสว่า จะพระราชทานพระราชสมบัติให้ครึ่งหนึ่ง เขาจึง
ยอม พระราชาก็ได้ประทานพระราชสมบัติให้เขาครึ่งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ เขาจึงได้นาม
ว่า พระเจ้าอัทธมมาสก ซึ่งหมายความว่าพระเจ้าครึ่งมาสก

ข้อความนี้มีใน **คัมภีร์ชาดก อัญญาภิบาล** นี้คือ ท่านพระอานนท์

ลักษณะของโลกะ อปริจาคปจจุปฏฐาโน มีการไม่สละ เป็นอาการปรากฏ

๑๐๓๙

ถ. โลกะแบบนี้ยิ่งมากยิ่งขึ้นดี เพราะถ้าโลกะชนิดเดียวก็ได้เพียง ๑ มาสก ๒ มาสก แต่โลกะของท่านพระอานนทสัณห์นั้นมีมากจึงได้ตำแหน่งพระราชา

สุ. เพราะฉะนั้น เวลาที่โลกะเกิดขึ้นขณะใดไม่บริจาคนะ สละไม่ได้ ท่านผู้ฟัง กลับไปบ้าน ดูเสื้อผ้าก็ได้ ของใช้ต่าง ๆ ก็ได้ บางอย่างไม่ได้ใช้ ไม่ได้ใส่ สละหรือเปล่า ทั้ง ๆ ที่อาจจะเก็บไว้เป็นเดือน เป็นปี เป็นหลาย ๆ ปี เวลาที่โลกะเกิดขึ้น อาการที่ปรากฏ คือ ไม่สละ เพราะฉะนั้น เพียงครั้งมาสกเท่านั้นเองยังไม่ยอมที่จะทิ้งไป ถึงแม้ว่าจะมีเงินถึง ๔ - ๕ มาสก ๘ พัน ๘ หมื่น มากเท่าไรก็ตาม ก็ยังต้องกลับไปเอาครั้งมาสกซึ่งฝังไว้ที่ใต้แผ่นอิฐ

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัส ก็คล้อยตามอารมณ์ ขณะที่คล้อยตามอารมณ์ ขณะนั้นก็เป็โลกมูลจิต ที่ว่าคล้อยตามอารมณ์ ขอให้อาจารย์ขยายความด้วย

สุ. ถ้าเดินไปตามถนน เห็นอะไรบ้าง เห็นอะไรก็นึกถึงสิ่งที่เห็น นั่นคล้อยตามอารมณ์ที่ปรากฏหรือเปล่า

ถ. หมายความว่า ขณะที่เห็นดอกไม้แล้ว รู้ว่าเป็นดอกไม้

สุ. คิดถึงดอกไม้ เห็นคนไหนก็คิดถึงคนนั้น เห็นอะไรก็นึกถึงเรื่องของสิ่งนั้น

สำหรับปทัฏฐาน เหตุใกล้ให้เกิดของโลภะ คือ มีความเห็นความสำราญ หรือความน่าพอใจในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ซึ่งใน **สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ปฐมสังโยชนสูตร ข้อ ๒๐๐ - ข้อ ๒๐๓** มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน์อยู่ ตัณหาเยื่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะ

อุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ประทีปน้ำมันพึงติดเพราะอาศัยน้ำมันและไส้ บุรุษพึงเติมน้ำมันและใส่ไส้ในประทีปน้ำมันทุก ๆ ระยะเวลา ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้นมีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พึงลุกโพล่งตลอดกาลนาน แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาผู้ที่เห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ประทีปน้ำมันพึงติดเพราะอาศัยน้ำมันและไส้ บุรุษไม่พึงเติมน้ำมันไม่ใส่ไส้ในประทีปน้ำมันนั้นทุก ๆ ระยะเวลา ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้นไม่มีอาหาร พังดับไป เพราะสิ้นเชื้อเก่าและเพราะไม่เติมเชื้อใหม่ แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมดับ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๓

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ขณะใดที่โลภะเกิด ขณะนั้นเหมือนกับการเติมน้ำมันลงในประทีปน้ำมันทุก ๆ ระยะเวลา อารมณ์ต่าง ๆ กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ว่างเว้นเลย ถ้าขณะนั้นไม่ใช่ภวังคจิต มีการตื่นขึ้นก็ต้องมีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการกระทบสัมผัส มีการคิดนึก สังเกตได้ใหม่ว่า มีการเห็นความสำคัญ หรือความน่าพอใจในสิ่งที่ปรากฏ เป็นปฏิฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิดโลภะ ความยินดีพอใจติดข้องในสิ่งนั้น

ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่ชอบ ก็คงไม่อยากจะ ไม่อยากเห็น ไม่อยากได้ยิน แต่สิ่งใดซึ่งรู้สึกน่าดู น่าพอใจ ขณะนั้นก็เกิดเหตุให้เกิดโลภมูลจิต ไม่ว่าจะเห็นอะไร

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ มีการเห็นความสำคัญในธรรมทั้งหลายอยู่เนื่อง ๆ จึงเป็นปัจจัยให้โลภมูลจิตเกิดขึ้น

สำหรับโลภมูลจิต ๔ ดวง จัดเป็น ๔ คู่ คือ

โลภมูลจิตคู่ที่ ๑ โสมนสุสสหคตํ ทิฏฐิจิตตสมุปยุตตํ อสงฺขาริกํ หรือ สสงฺขาริกํ คือ เป็นโลภมูลจิตที่เกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา เกิดร่วมกับความเห็นผิด เกิดเองโดยไม่อาศัยการชักจูง ๑ ดวง หรือเกิดขึ้นโดยอาศัยการชักจูงอีก ๑ ดวง

โลภมูลจิตคู่ที่ ๒ โสมนสุสสหคตํ ทิฏฐิจิตตวิปปยุตตํ อสงฺขาริกํ หรือ สสงฺขาริกํ คือ เป็นโลภมูลจิตที่เกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา แต่ไม่เกิดร่วมกับความเห็นผิด เกิดเองโดยไม่อาศัยการชักจูง ๑ ดวง หรือเกิดขึ้นโดยอาศัยการชักจูงอีก ๑ ดวง

โลภมูลจิตคู่ที่ ๓ และคู่ที่ ๔ โดยนัยเดียวกับคู่ที่ ๑ และคู่ที่ ๒ แต่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา

เพราะฉะนั้น โลภมูลจิต ๔ คู่ ๔ ดวง ในภาษาบาลี คือ

โสมนสุสสหคตํ ทิฏฐิจิตตสมุปยุตตํ อสงฺขาริกํ ๑

โสมนสุสสหคตํ ทิฏฐิจิตตสมุปยุตตํ สสงฺขาริกํ ๑

โสมนสุสสหคตํ ทิฏฐิจิตตวิปปยุตตํ อสงฺขาริกํ ๑

โสมนสุสสหคตํ ทิฏฐิจิตตวิปปยุตตํ สสงฺขาริกํ ๑

อุเบกขาสหคตํ ทิฏฐิจิตตสมุปยุตตํ อสงฺขาริกํ ๑

อุpekขาสหคตํ ทิฏฐิจิตตสมุပ္ยุตฺตํ สสงฺขาริกํ ๑

อุpekขาสหคตํ ทิฏฐิจิตตวิปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ ๑

อุpekขาสหคตํ ทิฏฐิจิตตวิปยุตฺตํ สสงฺขาริกํ ๑

สำหรับโลกมูลจิต ๘ ดวง จำแนกเป็นโลกมูลจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา ๔ ดวง เกิดร่วมกับอุpekขาเวทนา ๔ ดวง เป็นโลกมูลจิตที่เกิดร่วมกับความเห็นผิด ๔ ดวง ไม่เกิดร่วมกับความเห็นผิด ๔ ดวง และเป็นโลกมูลจิตที่เป็นอสสงฺขาริก ๔ ดวง เป็นสสงฺขาริก ๔ ดวง

และทรงแสดงตามลำดับของโทษและความแรงกล้าของโลกมูลจิต ซึ่งโลกมูลจิตคู่ที่ ๑ ดวงที่ ๑ คือ โสมนัสสหคตํ เกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา ทิฏฐิจิตตสมุပ္ยุตฺตํ เกิดร่วมกับความเห็นผิด อสงฺขาริกํ เกิดขึ้นเองโดยไม่อาศัยการชักจูง เป็นโลกมูลจิตที่มีกำลังมากกว่าโลกมูลจิตดวงอื่น เพราะว่าเกิดพร้อมกับความยินดีพอใจอย่างแรง เกิดร่วมกับความเห็นผิด และเกิดขึ้นเองโดยไม่อาศัยการชักจูง เพราะฉะนั้น จึงเป็นโลกมูลจิตซึ่งมีโทษและมีกำลังแรง

จิตทุกดวงจะต้องเกิดร่วมกับเจตสิกอื่น รวมเป็นนามขันธ์ ๔ เจตสิกเป็นนามขันธ์ ๓ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และจิตเป็นวิญญาณขันธ์ ไม่ว่าจิตจะเกิดขึ้นขณะใด จะต้องไม่ปราศจากขันธ์ที่เป็นนามขันธ์อื่น ๆ เพราะฉะนั้น นามขันธ์ทั้ง ๔ ไม่แยกจากกันเลย

เวลาที่แสดงประเภทความต่างกันของจิต จะแยกแสดงต่างกันโดยเวทนาประการหนึ่ง และต่างกันโดยเจตสิกอื่นซึ่งเกิดร่วมด้วยอีกประการหนึ่ง

การที่จะรู้ว่าในขณะหนึ่ง ๆ เป็นโลกมูลจิตประเภทใดดวงใดใน ๘ ดวง ก็จะได้ โดยความต่างกันของเวทนาเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกับโลกมูลจิต และโดยความต่างกันของโลกมูลจิตที่เกิดพร้อมกับความเห็นผิดหรือไม่ได้เกิดพร้อมกับความเห็นผิดประการหนึ่ง และโดยความต่างกันว่า โลกมูลจิตนั้นเกิดขึ้นมีกำลังด้วยตนเองหรือว่าเกิดขึ้นโดยอาศัยการชักจูงของบุคคลอื่นหรือของตนเองอีกประการหนึ่ง

ข้อความใน **อัฐรสาลินี จิตตูปาทกัณฑ์** อธิบายลักษณะของเวทนาเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีความสำคัญ เพราะทุกท่านแสวงหาสุขเวทนา หรือโสมนัสเวทนา ต้องการมีความรู้สึกที่เป็นสุข หรือว่าโสมนัส ยินดี เพราะฉะนั้น ในบรรดาเจตสิกธรรมทั้งหลาย เวทนาเจตสิกจึงมีความสำคัญในการที่จะทำให้สัตว์วนเวียนอยู่ในสังสารวัฏฏ์ ด้วยอำนาจความพอใจในสุขเวทนา หรือในโสมนัสเวทนา

ข้อความมีว่า

ที่ชื่อว่าเวทนา เพราะเสวยอารมณ์ เวทนานั้นมีการเป็นไปโดยอาการเสวยอารมณ์เป็นลักษณะ

เสวย คือ เสพ หรือกิน หรือบริโภค หรือรู้สึกในอารมณ์ที่ปรากฏ รู้สึกเป็นสุข หรือว่ารู้สึกเป็นทุกข์ หรือว่ารู้สึกยินดี หรือว่ารู้สึกเสียใจ แล้วแต่ว่าจะเป็นความรู้สึก อย่างหนึ่งอย่างใด และปรมัตถธรรมทุกประเภทต้องมีลักษณะ มีกิจการงาน มีอาการปรากฏ และมีเหตุก่อให้เกิด เพราะฉะนั้น สำหรับลักษณะของเวทนาเจตสิก คือ มีการเป็นไปโดยอาการเสวยอารมณ์เป็นลักษณะ

เวลาที่จิตดวงหนึ่ง ๆ เกิดขึ้น อย่าลืม มีเจตสิกอื่น ๆ เกิดร่วมด้วย ไม่ใช่มีแต่เฉพาะเวทนาเจตสิกเท่านั้น และนามธรรมซึ่งเกิดร่วมกันคือจิตและเจตสิกนั้น เป็นสัมปยุตตธรรม เพราะว่าเป็นนามธรรมด้วยกัน สำหรับสัมปยุตตธรรมอื่น คือ เจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกัน ย่อมรู้อารมณ์หรือว่าเสวยอารมณ์เพียงบางส่วนเท่านั้น ไม่เหมือนกับเวทนาเจตสิกซึ่งเป็นใหญ่ในการเสวย คือ การรู้สึกในอารมณ์ที่ปรากฏ

จิตทุกดวงจะขาดผัสสเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมที่กระทบอารมณ์ไม่ได้ จะขาดสัญญาเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมที่หมายรู้ลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏไม่ได้ จะขาดเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นธรรมชาติที่จงใจตั้งใจไม่ได้ แต่ว่าในบรรดาสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย เวทนาเจตสิกเท่านั้นย่อมเสวยรสแห่งอารมณ์โดยตรง โดยความเป็นเจ้าของ เพราะความเป็นใหญ่ มีอำนาจทำให้จิตและเจตสิกอื่น ๆ พุ่งขึ้น เป็นสุข หรือว่าห่อเหี่ยว พุบเป็นทุกข์

อารมณ์เดียวกัน ถ้าโสมนัสเวทนาเกิดขึ้น จิตในขณะนั้นก็เป็นอย่างหนึ่ง ถ้าโทมนัสเวทนาเกิดขึ้น จิตในขณะนั้นก็ตรงกันข้ามเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือ แทนที่จะฟู ด้วยความสุข ก็ตรงกันข้าม จะใช้คำว่า ฟูบ หรือว่าเหี่ยวแห้งไปเพราะโทมนัสเวทนา ก็ได้

เพราะฉะนั้น เวทนาเป็นสภาพธรรมที่สำคัญ เพราะเป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่ ในความรู้สึกในอารมณ์ที่ปรากฏ

ข้อความใน **อวัฐสาลินี** อุปมาว่า

ความจริง เวทนาเปรียบเหมือนพระราชา ธรรมนอกจากนี้ คือ เจตสิกอื่น ๆ เปรียบเหมือนพ่อครัว ต้นเครื่อง ผู้ที่ปูลงโภชนะมีรสดีต่าง ๆ และใส่ลู่หรือโดกไว้ ประทับตรา นำเข้าไปวางไว้ใกล้พระราชา แกะเอาตราออก เปิดลู่หรือโดก ตักเอา ส่วนบน ๆ จากแกงและกับทั้งหมดใส่ในภาชนะแล้วชิม เพื่อลองดูว่า มีโทษหรือ ไม่มีโทษ ต่อจากนั้นก็นำโภชนะซึ่งมีรสต่าง ๆ เข้าไปถวายพระราชา พระองค์ทรงเป็น เจ้าของ เสวยได้ตามพระราชประสงค์ เพราะทรงเป็นใหญ่และทรงมีอำนาจ ธรรม นอกจากนั้น เสวยอารมณ์เพียงบางส่วน เหมือนต้นเครื่องซึ่งเพียงแต่ชิมทดลองซึ่ง พระกระยาหารเพียงบางส่วนเท่านั้น

ผัสสะก็รู้อารมณ์หนึ่งส่วนหนึ่งโดยกระทบ สัญญาก็รู้อารมณ์ที่ปรากฏโดย หมายรู้ลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏ แต่เจตสิกซึ่งเสวยอารมณ์โดยตรงนั้น ได้แก่ เวทนาเจตสิก เพราะฉะนั้น ก็เป็นสภาพที่ทำให้จิตฟูขึ้น เป็นสุข หรือทำให้จิตห่อเหี่ยว แห้ง เป็นทุกข์ ซึ่งแล้วแต่ลักษณะของเวทนา

สำหรับลักษณะของโสมนัสเวทนา ข้อความใน **อวัฐสาลินี** มีว่า

โสมนัสสุสหคตัม คือ ถึงภาวะมีการเกิดร่วมกัน ดับร่วมกัน มีอารมณ์เดียวกัน เกิดที่เดียวกันกับโสมนัสเวทนา คือ การเสวยอารมณ์ที่เข้มข้น อุปมาเหมือนน้ำหวาน

น้ำเปล่า ๆ กับน้ำหวาน รสต่างกัน เวลาที่ทุกท่านดื่มน้ำหวาน รู้สึกอย่างไร เข้มข้นอย่างไร นั่นคือลักษณะของโสมนัสเวทนา

๑๐๔๐

เพราะฉะนั้น โลกมูลจิตที่เป็น โสมนสุสสหคํ ก็เพราะ ถึงภาวะมีการเกิด
ร่วมกัน ดับร่วมกัน มีอารมณ์เดียวกัน เกิดที่เดียวกันกับโสมนัสเวทนา คือ การสลาย
อารมณ์ที่แหล่ขึ้น อุปมาเหมือนน้ำหวาน

วันหนึ่ง ๆ ดื่มน้ำหวานบ่อยไหม ขณะที่จิตใจรู้สึกสบาย แหล่ขึ้น ขณะนั้นให้
ทราบว่าเป็นเพราะสภาพธรรมอย่างหนึ่งเกิดขึ้นสลายรสของอารมณ์ที่ปรากฏ
และเป็นสุข สภาพธรรมนั้น คือ โสมนัสเวทนา ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และดับไป
ไม่ได้ยั่งยืนเลย เพราะทั้ง ๆ ที่กำลังเป็นสุข โสมนัส เพียงแต่มีข่าวที่ทำให้ทุกขเวทนา
เกิด โสมนัสเวทนาจึงไม่สามารถจะเกิดต่อไปได้ หรือแม้ทุกขเวทนาในวันหนึ่ง ๆ ซึ่ง
บางท่านอาจจะกำลังเป็นทุกข์อย่างมาก แต่ถ้าบังเอิญมีข่าวดี ทำให้โสมนัสเวทนา
เกิดขึ้น ทุกขเวทนานั้นก็ไม่สามารถจะเกิดได้ตามเหตุตามปัจจัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
แม้เวทนาจึงเป็นเพียงชั่วขณะเล็กน้อยจริง ๆ อาศัยเหตุปัจจัยของตนก็เกิดขึ้น
เป็นโสมนัสเวทนา หรือโทมนัสเวทนา และกัดับไป

สำหรับลักษณะของโสมนัสเวทนา ใน **อภิธัมมัตถวินิยัมมิกา** มีข้อความ
อธิบายว่า

เพราะสภาพความรู้สึกที่เกิดกับจิต ซึ่งเป็นเหตุให้จิตสบาย ไม่เป็นทุกข์
เป็นสมณะ เพราะฉะนั้น สภาพความรู้สึกนั้นจึงชื่อว่า โสมนัส คำว่า โสมนัส นี้
เป็นชื่อแห่งสุขเวทนาทางใจ จิตที่เกิดกับโสมนัสเวทนานั้น หรือเกิดขึ้นพร้อมกันกับ
โสมนัสเวทนานั้น จึงชื่อว่า โสมนสุสสหคํ

เวลาเรียนเรื่องของจิต ไม่ว่าจะเป็นจิตใด ๆ ก็ตาม จะปราศจากเวทนาไม่ได้
ไม่ว่าจะเป็นโลกมูลจิต ก็แสดงว่า เวทนาอะไรเกิดกับโลกมูลจิตประเภทนั้น ชนิดนั้น
เวลาที่เป็นอเหตุกจิต คือ จิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ ๖ แต่ละดวง ๆ ก็จะทราบว่า
จิตดวงนั้น ๆ เกิดร่วมกับเวทนาอะไร ถ้าเกิดร่วมกับโสมนัสก็เป็น โสมนสุสสหคํ คือ

เกิดขึ้นพร้อมกับโสมนัสเวทนา และถ้าขณะนั้นเป็นอุเบกขาเวทนา จิตที่เกิดขึ้นพร้อมกับอุเบกขาเวทนานั้น ก็เป็น *อุเบกขาสหคต*

จิตทุกดวงต้องมีเวทนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย แสดงให้รู้ว่าเป็นจิตที่ต่างกันโดยเวทนาต่างกัน เช่น ทางกาย เวลาที่กระทบกับอ่อน แข็ง เย็น ร้อน ซึ่งทำให้เกิดทุกข์เวทนา ในขณะนั้นจะไม่ใช้คำว่า *โสมนัสสหคต* เพราะไม่ใช่ความรู้สึกทางใจ แต่ความรู้สึกนั้นเป็นทุกข์ทางกาย สามารถที่จะรู้อารมณ์ที่กระทบกายที่เป็นทุกข์ทำให้เกิดทุกข์เวทนาขึ้น เพราะฉะนั้น สำหรับกายวิญญาณเป็นจิตทางกายซึ่งเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่กระทบกาย ขณะนั้นต้องเป็น *ทุกข์สหคต*

สำหรับจิตทุกดวงที่จะศึกษาต่อไป จะต้องทราบด้วยว่า จิตนั้น ๆ เกิดกับเวทนาประเภทไหน

ลักษณะของโสมนัสเวทนา ข้อความใน *วิสุทธิมรรค ขันธนิทเทส* มีว่า

มีการเสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา เป็นลักษณะ

มีการประจวบกับอารมณ์ที่น่าปรารถนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นระสะ

มีความชุ่มชื่นทางใจ เป็นปัจจุฐาน

มีความสงบระงับ เป็นปทัฐาน

สำหรับลักษณะของโสมนัสเวทนา จะเห็นได้ว่า มีการเสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนาเป็นลักษณะ อารมณ์ใดเป็นที่น่าปรารถนา ความรู้สึกในอารมณ์นั้นก็จะเป็นโสมนัสเวทนาในขณะนั้น

มีการประจวบกับอารมณ์ที่น่าปรารถนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นระสะ

ไม่เตรียมตัวล่วงหน้าเลย ไซ้ใหม่ ที่จะจัดให้เวทนาประเภทนั้นเกิดขึ้น แต่ทันทีที่ประจวบกับอารมณ์ที่น่าปรารถนา ขณะนั้นเป็นปัจจัยให้โสมนัสเวทนาเกิดขึ้น หรือเป็นปัจจัยให้เวทนาที่เกิดรู้อารมณ์นั้นเป็นโสมนัสเวทนา ไม่ใช่เวทนาอื่น

มีใครเตรียมตัวที่จะให้เวทนาชนิดไหนเกิดขึ้นได้ไหม คิดว่าถ้าทำอย่างนั้นอาจจะดี แต่ทำเสร็จแล้วไม่ดี เวทนาจะเป็นโสมนัสก็ไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่หวังว่าเมื่อเสร็จแล้ว

โสมนัสเวทนาจะเกิด แต่ความจริงเมื่อเกิดเพราะเหตุปัจจัยที่ไม่ใช่อารมณ์ที่น่าปรารถนา โสมนัสเวทนาจึงเกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น แม้แต่เวทนาเจตสิกที่จะเป็นโสมนัสเวทนา ก็ต้องแล้วแต่ในขณะนั้นจริง ๆ ที่จะประจวบกับอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สำหรับเหตุที่จะให้เกิดโสมนัสเวทนา มี ๓ ประการ ตามข้อความใน **อภิธัมมัตถวินิยัติกา** ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าทุกท่านอยากจะให้มีโสมนัสเวทนาทั้งวัน ป้อย ๆ มาก ๆ ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะต้องแล้วแต่ว่า จะมีเหตุให้เกิดโสมนัสเวทนาหรือไม่

เหตุให้เกิดโสมนัสเวทนา คือ

๑. **อภิวุสสารมมณสมาโยโค ประจวบกับอารมณ์ที่ดีโดยสภาพบ้าง โดยปริกัปปบ้าง**

โดยสภาพ หมายความว่าถึงลักษณะของอารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ที่ดี เป็นอภิวุสสารมณ หรือเป็นอติอภิวุสสารมณ คือ เป็นอารมณ์ที่ดียิ่งอย่างหนึ่ง หรือว่าเป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนาโดยปริกัปป หมายความว่าถึงโดยเฉพาะส่วนบุคคลแต่ละบุคคล ซึ่งสะสมความพอใจมาไม่เหมือนกัน เมื่อบุคคลใดได้ประสบกับอารมณ์ที่ตนพอใจ เพราะสะสมมาที่จะพอใจในอารมณ์นั้นอย่างนั้น ขณะนั้นโสมนัสเวทนาจึงเกิด ในขณะที่คนอื่นไม่ได้สะสมมาที่จะมีความพอใจในลักษณะของอารมณ์นั้น เพราะฉะนั้น โสมนัสเวทนาจึงไม่เกิด

๒. **โสมนัสสุสปฏิสนธิจิตตา เพราะความที่สัตว์มีปฏิสนธิประกอบด้วยโสมนัส**

ปฏิสนธิจิตของบางท่านเกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่มีอุปนิสัยรื่นเริงอยู่เสมอ บางคนอาจจะเป็นทุกข์เดือดร้อนมากมาย แต่สำหรับผู้ที่มีปฏิสนธิด้วยโสมนัสเวทนา ก็ยังสามารถที่จะรื่นเริงสนุกสนานได้ แม้ว่ามีเหตุการณ์ที่จะทำให้บุคคลอื่นเป็นทุกข์เดือดร้อน

๓. อคมุฏฐิปปกิตตา เพราะความที่จิตมีสภาพไม่เล็ก ไม่สุขุมคัมภีร์ คือ ปกติมีความคิดตื่น

นี่เป็นเหตุให้โสมนัสเวทนาเกิดบ่อย

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า ขณะเห็นครั้งหนึ่ง จิตก็คล้อยตามอารมณ์ไป เมื่อคล้อยตามอารมณ์ไปก็เป็นโลภะ หรือได้ยิน ลัมภส ถูกต้องสัมผัส ก็โดยนัยเดียวกัน ถ้าอย่างนั้น จิตก็เป็นโลภะทั้งวันเลยใช่ไหม

สุ. ถ้ากุศลจิตไม่เกิด จะเป็นจิตอะไร ถ้าไม่พุดถึงจิตเห็น จิตได้ยิน จิตได้กลิ่น จิตลิ้มรส จิตที่รู้สิ่งกระทบสัมผัส และถ้าขณะนั้นความรู้สึกเป็นอุเบกขา ไม่ใช่ความรู้สึกโทมนัส เสียใจ หรือไม่แช่มชื่น ขณะนั้นจะเป็นจิตอะไร นี่แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าสภาพธรรมเกิดอยู่เป็นประจำที่ตัวเอง ที่จิตของตัวเอง ก็ยังไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า จิตนั้น ๆ เป็นจิตประเภทไหน จนกว่าจะได้ศึกษาพระธรรมโดยละเอียด เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ไม่เป็นกุศล ขณะนั้นต้องเป็นอกุศล ถ้ากล่าวถึงจิตเฉพาะ ๒ ขาติ คือ กุศลจิตหรืออกุศลจิต

จะต้องทราบว่าเป็นจิตที่ไม่เป็นไปในทาน ไม่เป็นไปในศีล ไม่เป็นไปในความสงบ ไม่ใช่สติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นจะไม่ใช่ออกุศลจิตได้ไหม ในเมื่อไม่ใช่กุศล ก็ต้องเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด คือ ถ้าไม่เป็นโลกมูลจิต ก็เป็นโทสมูลจิต หรือเป็นโมหมูลจิต

ถ. การเห็นในวันหนึ่ง ๆ ทุกคนก็มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เวทนาก็เป็นอุเบกขาเป็นส่วนใหญ่ เห็นแล้วก็เฉย ๆ ไม่รู้สึกว่ามีสุข หรือมีทุกข์ เฉย ๆ ขณะที่เฉย ๆ นี้ เวทนาเกิดกับโลกมูลจิตก็ได้ เกิดกับโมหมูลจิตก็ได้ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าขณะนั้นเป็นโลกมูลจิต หรือโมหมูลจิต มีลักษณะต่างกันอย่างไร

สุ. โมหมูลจิตปราศจากโลกเจตสิกและโทสเจตสิก ไม่มีความชอบ ไม่มี ความสนใจในสิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ. ที่เราเห็นเก้าอี้ ก็เห็นกันทุกวัน ๆ เป็นเก้าอี้ธรรมดา ไม่ได้วิเศษอะไร เราก็ไม่ได้ชอบ ไม่ได้เกลียด ขณะที่เห็นและรู้ว่าเป็นเก้าอี้ ขณะนั้นเป็นโลกะหรือโมหะ

ส. ควรจะเป็นอะไรในเมื่อสนใจเห็นเป็นเก้าอี้ เพราะจริง ๆ แล้วทุกท่าน ไม่ได้เห็นทุกสิ่งทุกอย่าง ธรรมเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ ในขณะนี้เอง ในห้องนี้ เห็นทุกอย่าง หรือเปล่า

ซึ่งทุกท่านจะตอบไม่เหมือนกัน ใช่ไหม บางท่านอาจจะเห็นสิ่งนี้ บางท่าน อาจจะเห็นสิ่งนั้น บางท่านอาจจะเห็นสิ่งอื่น เพราะในห้องนี้ถ้านับดูแล้วก็มากมาย หลายอย่าง แต่ไม่ได้หมายความว่า ทุกท่านจะเห็นทั่วไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็ปรากฏทางตา ในโลกสว่าง

ในขณะใดที่ไม่รู้ในสิ่งที่ปรากฏ ในขณะนั้นเป็นโมหมูลจิต แต่ในขณะใดที่รู้ ซึ่งจะบอกไม่ได้เลยว่าขณะนั้นมีความพอใจแล้ว เพราะเป็นความพอใจที่เล็กน้อยมาก ถ้าขณะนั้นไม่ใช่ความไม่แช่มชื่น สนใจในเก้าอี้ที่ปรากฏ บางท่านอาจจะเซ็ด จะถู จะปัดฝุ่นละออง ในขณะนั้นไม่ใช่โลกมูลจิตหรือ ถ้าเห็นว่าสกปรก ก็อาจจะไม่แช่มชื่น เป็นโทสมูลจิต แต่ในที่นั้นไม่ได้มีแต่เฉพาะเก้าอี้ตัวเดียว สิ่งอื่น ๆ ก็มี ที่พื้นก็มีลาย มีอะไรหลาย ๆ อย่าง มีเศษกระดาด มีอะไรก็ได้ เห็นหรือเปล่าทั้ง ๆ ที่ปรากฏ ถ้าปรากฏแต่ไม่รู้ ขณะนั้นเป็นโมหมูลจิต และเมื่อรู้ ก็จะไม่พ้นจากโลกมูลจิต หรือ โทสมูลจิต

ในห้องนอนมีอะไรบ้าง เห็นทุกสิ่งทุกอย่างหรือเปล่า อาจจะมียูนิฟอรมเล็ก ๆ ซึ่งติดอยู่เป็นประจำ แต่เห็นหวี หรือว่าเห็นอย่างอื่นก็ได้ในขณะนั้น สิ่งใดก็ตามที่ ปรากฏทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่ไม่รู้ ขณะนั้นเป็นโมหมูลจิต และถ้าเกิดรู้ในขณะนั้น คือ มีความสนใจ ขณะนั้นก็จะ เป็นโลกมูลจิตหรือโทสมูลจิต

ถ. ส่วนใหญ่คนเราทำไปแล้ว บางครั้งก็ไม่ได้ใส่ใจ เช่น เราเดินขึ้นมาบน ศาลานี้ ใครจะรู้บ้างว่า ก้าวขึ้นบันไดมาก็ขึ้น ถ้าเดินขึ้นบันไดมาและไม่ว่าที่ขึ้น ขณะนั้นเป็นโลกะหรือโมหะ

ส. รู้ว่าเป็นบันไดไหม เวลาก้าวขึ้น

ถ. รู้

ส. ไม่ใช่ว่าไม่รู้ แต่ไม่ต้องนับ ไม่จำเป็นต้องนับ เวลานี้มีแก้อี้ รู้แล้วว่า เป็นแก้อี้ ก็ตัวต้องนับใหม่

ถ. ไม่ได้นับ แต่รู้ว่าเป็นแก้อี้

ส. ไม่จำเป็นต้องนับ แต่หมายความว่า มีความสนใจ มีความรู้ในขณะนั้น แต่ถ้าไม่รู้และสิ่งนั้นก็ปรากฏในขณะที่กำลังเดินไป เวลาที่ไม่รู้นั้นเป็นโมหมูลจิต เคยผลอใหม่

ถ. บ่อย

ส. ถ้าถามว่า เคยผลอใหม่ ตอบได้ว่า บ่อย หมายความว่ารู้ลักษณะที่ ผลอใช่ใหม่ ขณะนั้นจะเป็นจิตดวงไหน ไม่ใช่กุศลจิตแน่ที่ผลอ เพราะไม่ ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะจึงผลอ เพราะฉะนั้น ก็เป็นอกุศลจิต ขณะที่ผลอ รู้หรือไม่รู้ ไม่รู้ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ใช่โภกมูลจิต เป็นโมหมูลจิต คือ ผลอ เมื่อไม่รู้ ขณะนั้นก็ไม่ใชโภกมูลจิต

ถ. บางครั้งเราอยู่ในบริเวณที่มีทิวทัศน์ที่สวยงาม ราบรื่น ลมเย็น มี น้ำราบเรียบ ขณะนั้นสดชื่นรื่นเริง อะไรที่ฟังชันก็ไม่ปรากฏ ขณะนั้นบางทีก็รู้ว่าเป็นโภกมูลจิต แต่ขณะที่โภกมูลจิตเกิด เกิดกับโมหเจตสิกอะไร

ส. โมหเจตสิกเกิดกับอกุศลจิตทุกดวง ในอกุศลจิตทุกดวงต้องมี อกุศลเจตสิก ๔ ดวงเกิดร่วมด้วย คือ โมหเจตสิก อหิริกเจตสิก อนินตตัปปเจตสิก อุทธัจจเจตสิก ๔ ดวงนี้เรียกว่า โมจตุกะ

ถ. ขณะที่ เป็นโภกมูลจิตก็มีอุทธัจจเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่อุทธัจจจะ ใน ขณะนั้นไม่ปรากฏ

ส. จิตดวงหนึ่ง ๆ มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยอย่างน้อยที่สุด ๗ ดวง ซึ่งโภกมูลจิต ก็มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมากกว่า ๗ แต่ไม่ใช่ว่าเจตสิกทุกดวงจะปรากฏสภาพของเจตสิก ทั้งหมดพร้อมกัน แล้วแต่ว่าเจตสิกใดขณะนั้นเป็นมูลหรือเป็นเหตุสำคัญ

และที่เป็นโลกมูลจิต ก็เพราะว่าถึงแม้โมหเจตสิกจะเกิดร่วมกับโลกมูลจิต เป็นมูลหนึ่ง แต่ในขณะนั้นไม่ได้มีแต่โมหเจตสิก ยังมีโลกเจตสิกซึ่งเป็นสภาพที่อยากได้ มีความต้องการ มีความติดข้อง มีความเพติดเพลิน มีความพอใจในอารมณ์ที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นลักษณะของโลภเจตสิกปรากฏ ไม่ใช่ลักษณะของ อุทธัจจะ หรืออหิริกะ หรืออนตตัปปะ หรือโมหเจตสิกปรากฏ

แต่ในขณะใดที่มีความยินดีพอใจ เพติดเพลิน ในขณะนั้นต้องมีโมหเจตสิกเกิดร่วมด้วยจึงยินดีพอใจในอารมณ์ที่เกิดดับ ในขณะนั้นต้องมีอหิริกะ อนตตัปปะ และ อุทธัจจะซึ่งเป็นสภาพที่ไม่สงบ เพราะถ้าสงบจะไม่ต้องการ หรือยินดี หรือปรารถนา หรือเพติดเพลิน หรือพอใจในสิ่งซึ่งกำลังปรากฏ

ลักษณะของความยินดี ปรารถนา พอใจ เกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นให้ทราบว่า ไม่สงบ เพราะฉะนั้น ท่านที่ไปสู่สถานที่ที่รื่นรมย์ จะเป็นป่าเขาลำเนาไพรที่ไหนก็ตาม และมีความพอใจในสถานที่เหล่านั้น ควรจะทราบว่า ที่กำลังพอใจ ในขณะนั้น จิตไม่สงบ เพราะว่าประกอบด้วยอุทธัจเจตสิก โมหเจตสิก อหิริกะเจตสิก อนตตัปปเจตสิก และโลกเจตสิกที่ทำให้ยินดีพอใจในสถานที่ที่รื่นรมย์นั้น ไม่ใช่กุศลจิต จึงไม่สงบ

